

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

**Migrační příběhy Bulharů v ČR: K
otázce identity**

Beatriz Minkovová

Vedoucí práce: PhDr. Dana Bittnerová, CSc.

Praha 2018

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a pramenů, kterou jsem vždy řádně citovala a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 4.5.2018

Poděkování:

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí mé práce paní PhDr. Dana Bittnerová, CSc., za veškerou pomoc, cenné rady, trpělivost a čas, který mi věnovala při psaní mé bakalářské práce.

Abstrakt

Bakalářská práce *Migrační příběhy Bulharů: K otázce identity* je zaměřena na narativ bulharských migrantů, kteří se přestěhovali do České republiky po roce 1989. K migračnímu příběhu přistupuje jako k výpovědi o sebesituování se v sociální realitě narátorů v kontextu jejich migrační zkušenosti. Práce tedy hledá a nalézá leitmotivy jednotlivých migračních příběhů, kategorie, skrze které narátoři konstruují migrační příběh a identity, které se v migračním příběhu nacházejí. Teoretickými východisky se staly teorie a koncepty zabývající se biografií, migrací a identitou. Pro vytvoření dat bylo zvoleno verbální dotazování formou narativního a polostrukturovaného rozhovoru. Zjištěním práce je, že i přes odlišnost leitmotivů migračních příběhů se sledovaní bulharští migranti shodují v kategoriích, skrze které konstruují naraci o migraci a také proto se k migraci vztahují skrze stejné či podobné identity. To znamená, že narátoři konceptualizují migraci stejně, resp. se pohybují v témže diskurzu. Avšak narátoři z hlediska sebesituování se v sociální realitě se k identitám (a tedy logicky i ke kategoriím) vztahují odlišným způsobem. Práce dochází k závěru, že se narátoři identifikují v migraci přes pracovní úspěch, který je spojen s jejich motivem pracovní/ekonomické migrace. Podle míry zapojení na pracovní trh, resp. do ekonomických struktur státu, narátoři konstruují svoji identitu migranta jako ukončenou či neukončenou.

Klíčová slova

Migrace, narativ, identita, Česká republika, Bulhaři

Abstract

Bachelor thesis *Migrant Stories of Bulgarians in the Czech Republic: Question of Identity* is focused on a narrative of Bulgarian migrants, who moved to the Czech republic after 1989. It approaches the migrant story as a statement about situating the self in social reality of the narrators in the context of their migration experience. The paper searches for and finds leitmotifs of individual migrant stories, through which the narrators construct migration story and identities, which are to be found in the migration story. Theories and concepts of biography, migration, and identity have become the theoretical backgrounds. Verbal questioning in the form of a narrative and semi-structured interview was chosen to create the data. The discovery is that, despite the difference in the migration stories, the Bulgarians migrants agree in the categories through which they construct the migrant narrative, and therefore they relate to migration through identical or similar identities. This means the narrators conceptualize migration in the same way, respectively they are in the same discourse. However, the narrators from a viewpoint of situating the self in a social reality refer to identities (and thus logically also to categories) in a different way. The work concludes that narrators are identified in migration through work success, which is related to their motive of labor/economic migration. Depending on the level of labor market involvement, respectively into the economic structures of the state, the narrators construct their migrant identity as completed or unfinished.

Keywords

Migration, narrative, identity, Czech republic, Bulgarians.

Obsah

ÚVOD	8
1 TEORETICKÁ ČÁST	9
1.1 Biografie	9
1.2 Migrace	14
1.2.1 Migrace jako mimořádná událost	14
1.2.2 Migrace jako řešení problému	15
1.2.3 Migrace jako pohyb mezi dvěma státy	15
1.2.4 Imigrační politika státu	17
1.2.5 Migrace jako členství v sociálních sítích	18
1.2.6 Migrace jako důvod postmigračních procesů	19
1.2.7 Migrace jako sociální nerovnost	20
1.2.8 Migrace a vznik nových institucí	21
1.2.9 Transnacionální migrace	21
1.2.10 Migrace a druhá generace	22
1.2.11 Komplexní pohled na migraci	22
1.3 Identita	23
1.3.1 Esencialistický a konstruktivistický přístup	23
1.3.2 Identifikace	25
1.3.3 Identita v biografickém vyprávění	27
2 METODOLOGICKÁ ČÁST	28
2.1 Výzkumné otázky	28
2.2 Výzkumná strategie	28
2.3 Techniky tvorby dat	29
2.4 Výběr a popis vzorku	30
2.5 Moje situovanost ve výzkumu - positioning	31

2.6 Analytické postupy	31
2.7 Hodnocení kvality výzkumu.....	32
2.8 Etické otázky	32
3 EMPIRICKÁ ČÁST	33
3.1 Migrační příběhy	33
3.1.1 Žofie	33
3.1.2 Boris	35
3.1.3 Stela.....	37
3.1.4 David	39
3.2 Migrace skrz kategorie	41
3.2.1 Migrace jako mimořádná událost.....	41
3.2.2 Migrace jako řešení problému.....	42
3.2.3 Migrace jako pohyb mezi dvěma státy.....	43
3.2.4 Imigrační politika státu.....	45
3.2.5 Migrace jako členství v sociálních sítích	47
3.2.6 Migrace jako důvod postmigračních procesů.....	48
3.2.7 Migrace jako sociální nerovnost	50
3.2.9 Migrace a vznik nových institucí	51
3.2.10 Transnacionální migrace	51
3.2.11 Migrace a druhá generace	52
3.3 Identita narátorů.....	53
3.3.1 Identita Žofie	53
3.3.2 Identita Borise	55
3.3.4 Identita Stely	56
3.3.5 Identita Davida	58
ZÁVĚR	60
LITERATURA	63

ÚVOD

Důvodem, proč jsem se rozhodla zkoumat bulharské migranty, bylo zejména to, že je mi téma migrace blízké. Velká část mé rodiny pochází z Bulharska a právě moji rodiče a strýc migrovali do České republiky. Mým cílem bylo zjistit, jaká je pointa jejich migračních příběhů, skrz jaké kategorie narátoři konstruují migrační příběh a jaké identity vyjednávají. Zajímalo mne, co mají jednotlivé migrační příběhy společného, či naopak v čem tkví jejich odlišnost a jedinečnost.

Po úvodu v mé práci následuje teoretická zakotvení výzkumu. Tato část je rozdělena do tří rovin, kdy každá z nich nese název pojmu, který je důležitý pro mé zkoumání. Mezi tyto klíčové pojmy patří biografie, migrace a identita, kterým se věnuji přesně v tomto pořadí.

Dále následuje metodologická část, v které popisuji výzkumné otázky, jakou jsem vybrala výzkumnou strategii a také jaké techniky tvorby dat. Dále vysvětluji výběr vzorku a také daný vzorek popisuji. Nechybí zde pasáž o mé situovanosti v rámci výzkumu, jelikož si uvědomuji, že moje přítomnost ovlivňuje vyprávění narátorů a s tím i samotné výsledky práce. V metodologii se věnuji dále analytickým postupům, hodnocení kvality výzkumu a etickým otázkám.

Dále práce pokračuje empirickou částí, ve které interpretuji a zhodnocuji získaná data. Řazení jednotlivých pasáží odpovídá pořadí pojmů v teoretické části. To znamená, že v první části shrnuji příběhy bulharských migrantů, v druhé části se zabývám migračními kategoriemi a ve třetí části identitami, které migranti skrz vyprávění konstruují.

V závěru bakalářské práce shrnuji výsledky výzkumu a odpovídám na výzkumnou otázku. Směřuji tedy k syntéze vlastních analýz.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Biografie

Základem mého výzkumu jsou biografie jedinců pocházejících z Bulharska, kteří se přestěhovali do České republiky. Jako techniku tvorby dat jsem si vybrala narativní neboli biografický rozhovor, který dle mého názoru se pro mé účely hodí nejvíce a to díky jeho vlastnostem a přednostem, které rozebírám podrobněji v metodologické části práce a také i v teoretické části věnované identitě. V té jsem zmínila, že biografické vyprávění můžeme využít právě pro sledování vývoje identity člověka v průběhu času. Nyní bych se chtěla zaměřit na přiblížení a vymezení biografie a biografického výzkumu z teoretického hlediska, a také jak ji chápu a používám v mém výzkumu já.

Biografií se rozumí minulost určitého jedince, která je zachycena v písemné formě či vyprávěna v ústní podobě a to buď samotným vypravěčem či jinou osobou (Svoboda, 2007). Podle Konopáskova (1994) jsou autobiografie a biografie tak propojeny, že je jejich odlišování a oddělení bezvýznamné. Každé autobiografické vyprávění svého vlastního životního příběhu podle něj obsahuje prvky biografie jiných osob a právě tak biografické vyprávění, chápáno jako vyprávění o životě někoho jiného, zahrnuje určitou perspektivu vyprávějíčího jedince, ovlivňující výklad biografie, a proto ani já nebudu v mém výzkumu dělat mezi danými termíny rozdíl. Stejně tak pojmy životní příběh a životní historie budu vnímat jako významově stejné a zaměnitelné.

Biografie se skládá z fragmentů, které se nazývají narativy. Narativem se rozumí vyprávěná či sepsaná část života narátora nebo jiné osoby a vzniká v momentu jejího vyslovení. V biografickém přístupu prochází narativ třemi interpretacemi. První z nich je uložení určité události, momentu do paměti narátora, druhá je její písemná či ústní přeměna do určitých slov a třetí má na starosti vědec, který z narativů, které mu byly nabídnuty, dává dohromady příběh. Kvůli složitému procesu, kdy dochází několikrát k rekódování informací, se nedá považovat samotná biografie za výzkumný přístup odhalující faktickou minulost, říkající přesně co se kdy a kde stalo (Svoboda, 2007). V biografii nám jde především o výklad příběhu z pozice určitého člověka, který je na něj vázán, což nám následně pomáhá lépe porozumět jeho životu či také například vývoji jeho identity.

Jak se zmiňuje Klvačová (2012), od 80. let 20. století ve společenských vědách rostlo používání biografického výzkumu. Koncepty narativu a životního příběhu se postupně

prosadily v teorii, výzkumu a aplikacích různých disciplín, mezi které se řadí například psychologie, psychoterapie, vzdělání, sociologie a historie. Používání vyprávění ve výzkumu může být nahlíženo jako na doplnění existujícího seznamu experimentů, průzkumů, pozorování a ostatních tradičních metod či jako na upřednostňovanou alternativu k těmto „sterilním“ výzkumným nástrojům. Tak či onak se staly narativní metody významnou součástí repertoáru sociálních věd (Lieblich, Tuval-Maschiach a Zilber, 1998). Stalo se tak díky mnoha důvodům. Hlavní z nich nám podává Robert Miller (Miller, 2000), který vztyčuje jedinečnost a nenahraditelnost biografického výzkumného přístupu. Silnou stránku biografického výzkumu vidí v jeho zaměřenosti na celé životy či jejich důležité části, na propojení informací a životního příběhu a ne pouze na oddělené, na sebe nenavazující, úseky daných životů. A nejen propojenost života činí biografický výzkum výjimečným, je to také časová propojenost, kdy se nezaměřuje pouze na přítomnost oddělenou od minulosti či budoucnosti, ale naopak na přítomnost ovlivněnou tím, co se stalo a očekáváním toho, co se teprve stane. Další výhodou tohoto výzkumného přístupu je, že během něj nedochází k oddělení jedince od společnosti, to znamená ani od rodiny, přátel, zaměstnání či jiných společenských institucí a naopak ho sleduje v rámci jeho sociálních sítí.

Výše zmíněné vlastnosti udělaly z biografického výzkumu skvělý nástroj pro zkoumání cizinců a jejich zkušenosti s migrací, jelikož nám umožňuje lépe porozumět životu migranta a to dokonce z jeho vlastní pozice, což je v mém případě zásadní, jelikož mým cílem je zjistit, k jakým identitám migranti z Bulharska skrze paměť odkazují. Při vyprávění životního příběhu zkoumaným jedincem se můžeme dozvědět, jak prožíval migraci a další události či záležitosti, které se migrace týkají. Důležitý krok jako je migrace, ovlivní život člověka na mnoha frontách a jevy, které takovéto rozhodnutí doprovázejí, bývají kontinuálního rázu, a proto je vhodné aplikovat právě biografický přístup, který umožňuje sledovat a zkoumat časově různě dlouhé období a procesy. Takovými procesy může být například zvykání si na nové místo, domov, získávání nové práce, setkávání a sblížování se s místními lidmi atd. Máme také možnost sledovat změny, kterým daný aktér procházel či prochází, s kým se identifikoval či identifikuje a jak vypráví o svém sebepojetí v průběhu času. Tento přístup totiž zabírá celý život jedince či podstatné části jeho života, díky čemuž získáváme podrobnější informace a lépe pochopíme zkušenosti daného člověka díky souvislosti a propojenosti, které jsou pro biografii typické. Jak jsem již zmínila, biografický výzkum neodděluje jedince od jeho sociálních sítí, díky čemuž získáme kvalitnější a soudržnější vhled do jeho života.

Ve své práci *Researching Life Stories and Family Histories* Robert Miller (2000) dává za úkol sloučit do jednoho textu proudy biografického výzkumu, které se vyvíjely samostatně v různých koutech Evropy a Severní Ameriky. Snaží se je identifikovat v rámci biografické perspektivy a najít, co mají společného a odlišného. Rozlišuje tři přístupy: realistický, neo-positivistický a v neposlední řadě narativní. Každý z nich má jiné jádro vhledu a porozumění, které přináší do biografické perspektivy.

Realistický přístup se odvíjí od technik zakotvené neboli podložené teorie (angl. Grounded Theory - pozn. autora) a je založen zejména na procesech vytvářející koncepty z empirických dat. Postup realistického přístupu je induktivní. Snaží se najít obecně platné principy společnosti skrz vytvořená data. Tvorba dat probíhá pomocí rozhovorů s lidmi, které jsou vedeny nedirektivním způsobem, což znamená, že se tazatel snaží nabádat dotazovaného k samostatné odpovědi bez toho, aby na něj tazatel tlačil či ho ovlivňoval svými názory. Realita by měla vycházet z perspektiv narátorů. Důležitou součástí daného přístupu je saturace (nasyčení), kdy je cílem nasbírat co nejvíce rozhovorů s co nejvíce lidmi a najít mezi vytvořenými daty společné jevy či pravidla, očistit je od individuálních zkreslení, tak aby se dala zobecnit a aby bylo možno z nich generovat koncepty.

Neopozitivistický přístup na rozdíl od realistického je založen na dedukci. Zdůrazňuje empirické testování již existujících koncepčních rámců. Získávání dat probíhá direktivním způsobem, kdy je rozhovor veden badatel s cílem otestování určitých předpokladů a to prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů či jiných cílených technik tvorby dat, které poskytnout faktické empirické materiály. Neopozitivistický přístup se zajímá, jak je subjektivní perspektiva ovlivněna sociální strukturou a jaký je jejich vzájemný vztah.

Třetí, pro mě stěžejní přístup, je narativní. Je postmoderní v tom smyslu, že je specifický svou fluidní povahou, jelikož se zaměřuje na vývoj osobního či rodinného příběhu narátora během rozhovoru. Narativní přístup se soustřeďuje na proces vytváření pohledu na realitu, který provádí společně badatel a dotazovaný. Kontext je tu vnímám dvojím způsobem, časový a sociální kontext příběhu a zároveň sociální kontext rozhovoru. Etnometodologická otázka „*Jak je kontext interview utvářen*“ je ústřední pro narativní styl. Příběh se konstruuje během probíhající dané situace, kdy je realita strukturovaná souhrou mezi dotazovaným a tazatelem. To znamená, že oba danou realitu konstruují společně. Jediná skutečná sociální struktura, která je přímo vyložena během rozhovoru je ta, která se vztahuje k danému partnerství na určitém místě a v určitém čase. Souhra reakcí mezi narátorem a tazatelem

poskytuje vhléd do této jediné dostupné sociální reality. Tyto reakce mohou být například napětí, vyjednávání, dohoda atd. a právě díky těmto reakcím se můžeme přesvědčit o tom, že se nejedná o zvláštní situaci, která by se odlišovala od těch běžných, které máme každý den. Miller popisuje přítomnost jako čočku, skrz kterou nahlížíme minulost i budoucnost. Faktické otázky zde hrají až druhotnou roli. Hlavní zaměření zde spočívá ve snaze pochopit jedinečnost individua a jeho měnící se vnímání.

Poslední zmíněná strategie, nazývaná Millerem jako narativní, je pro mě nejdůležitější, protože se nejvíce přibližuje mému pohledu na biografie a na její zkoumání, a právě tento konstruktivistický pohled využiji v mém výzkumu a přístupu k rozhovorům. Jelikož je můj přístup k identitě konstruktivistický, měl by být takový i přístup k biografii.

Považuji za důležité přiblížit i přístupy k biografii z pohledu Katky Davis, pro porovnání a doplnění informací. I ona se zmiňuje o konstruktivistickém přístupu k biografii a to ve své práci *Biography as critical methodology*, kde popisuje celkem tři metodologické přístupy biografického výzkumu v sociologii, které můžeme zestručněně nalézt v práci Petry Klvačové (2012).

První z nich se objevuje v 80. letech 20. století a jeho hlavním představitelem je francouzský sociolog Daniel Bertaux. Podle něj díky biografickému výzkumu docílíme lepšího náhledu na vyjednávání životů a pochopení zkušeností lidí, kteří zažívají chudobu, utlačování či nějakou sociální změnu. Tento klasický, realistický má za cíl získání ucelenějších a faktičtějších informací v sociologii a to prostřednictvím sbírání jednotlivých příběhů. Logika tohoto přístupu říká, že čím více příběhů budeme mít, tím je větší pravděpodobnost nalezení systematických vzorců lidských zkušeností a podmínek (Klvačová, 2012).

Později se v sociologii v rámci biografického výzkumu vyvinul nový přístup, nazývaný Davis jako konstruktivistický a který má kořeny v symbolickém interakcionismu, etnometodologii a interpretativní sociologii. Představitelům tohoto směru nejde o získání co nejvíce faktických informací toho, jak se něco stalo či realistické převyprávění zkušeností jednotlivců. Více je zajímavá sociální konstrukce a její utváření. „*Je na sociologovi, aby odhaloval lokální podmínky, ve kterých byly tyto příběhy vytvořeny a interpretovány.*“ (Klvačová, 2012, s. 27)

Na konstruktivistický přístup postupem času navazuje třetí, postmoderní, zdůrazňující významnost moci při vyprávění jedinců o jejich životě a při přijetí a vnímání těchto příběhů. Již zde nejde pouze o to, jak vidí sociální svět daný člověk vykládající svůj příběh, ale jak vypadá daná kultura, která o sobě nechává hovořit. „*Mnoho sociologů se podle Davis začalo zabývat tím, jak jsou individuální životní příběhy zasazené do kulturních a institucionálních narativů dostupných v rámci určitého kontextu nebo v určitém časovém období.*“ (Klvačová, 2012, s. 27)

Jak Miller, tak Davis rozlišují tři přístupy k biografickému výzkumu, avšak v jejich rozdělení se nachází určité rozdíly. Zatímco Miller vnímá jim vyjmenované přístupy existující paralelně vedle sebe, Davis pohlíží výše zmíněné přístupy spíše na sebe navazující a to postupem času, kdy se první objevil realistický, který vytvořil základ pro další přístup, konstruktivistický, od kterého se pak odvozuje postmoderní typ. Z čehož se dá vyvodit, že každý novější typ v sobě odvozuje znaky těch předchozích (Klvačová, 2012).

Jak jsem již zmínila, identitu pojmám konstruktivisticky, tudíž jako fluidní, nepevnou, vytvářející se v průběhu sociální interakce. Shledávám tedy za vhodné využít v mém výzkumu konstruktivistický přístup k biografii, který je popsán Robertem Millerem a který zároveň obsahuje prvky konstruktivistického typu Davis. Pokusím se prostřednictvím tohoto přístupu nalézt odpovědi na mé analytické otázky, týkající se utváření identity narátorů během biografického vyprávění. I přestože jako dotazující budu mít pasivní postoj, nebudu se plést do vyprávění, ba naopak budu pobízet vypravěče k vedení monologů, bude mít má přítomnost vliv na jejich vykládání životního příběhu, jelikož v té chvíli bude má osoba součástí dané sociální interakce, v jejímž průběhu se vyjednává identita. Sami narátoři se pravděpodobně nebudou zabývat otázkou své vlastní identity či sebepojetí v průběhu rozhovoru, ale spíše se soustředí na samotné sdělení událostí, zážitků a pocitů, které zažili, jsou pro ně důležité a pojí se na položenou výzvu k vyprávění jejich životního příběhu se zaměřením na jejich migraci do nové země. Budou postupovat realisticky, k čemuž jim napomůžou i realisticky položené otázky. Zde vidíme návaznost mezi realistickým a konstruktivistickým přístupem. I když samotný rozhovor bude veden realistickým způsobem, jeho následná analýza a interpretace bude prováděna z konstruktivistické perspektivy, chápající realitu v daném rozhovoru jako zkonstruovanou společným počínáním tazatele a dotazovaného a snažící se pochopit unikátnost každého vypravěče.

1.2 Migrace

Mezi hlavními pojmy mé práce patří migrace. Tento pojem je odvozený z latinského slova *migratio*, což znamená *stěhování, přestěhování se*, což napovídá, že vědy zabývající se migrací studují pohyb lidí, který může být různého druhu a různého trvání (Henig, 2007). Pokládám za vhodné, v podstatě za nutné, si tento fenomén zprvu představit. Rozřadím ho do různých kategorií, skrz které budu nahlížet migrační příběhy mých narátorů, což mi lépe dovolí zkoumat mé cíle.

1.2.1 Migrace jako mimořádná událost

Přestože stěhování samo o sobě může být chápáno jako běžná nebo alespoň očekávatelná věc, mezinárodní migrace, která v určitém ohledu je také takovým přestěhováním, očekávanou normu překračuje. Janků (2006) ve vztahu k mezinárodní migraci mluví o migraci se zvláštním zřetelem. V okamžiku, kdy člověk překračuje státní hranici, nemění jen místo, ale také kulturu, společnost a polickou a administrativní strukturu.

Wimmer s Glick Schilerovou (2009) upozorňují na fakt, že se o migrantech v odborné literatuře až do 90. let 20. století uvažovalo především jako o lidech, kteří aktem migrace zásadně mění svůj život, jsou vystaveni novým podmínkám, které jsou novým rámcem jejich existence. Moderní nacionalismus definuje kategorii lid skrze čtyři teze či koncepty. První koncept pohlíží na lid jako politicky aktivní, který se podílí na demokracii. Druhý koncept pojímá lid jako občany, kteří jsou před zákonem rovni. Třetí koncept tvrdí, že lid je skupina solidárních, vzájemně se podporujících lidí. Čtvrtá teze definuje lid jako společenství stejné etnicity, která mu dopřává národní sebeurčení. Z toho ve vztahu k migraci tedy vyplývá, že když člověk opustí svůj lid, ve kterém žil a vydá se přes hranice do jiného státu, musí se konfrontovat s jiným systémem, kulturou apod.

Tato představa konvenuje s nacionálním konceptem, jenž pojímá společnost jako nádobu, do které patří určití lidé a jiní jsou naopak vylučováni. Tato společnost je definována územím, na kterém pobývá a hranicemi, které dané území obklopuje. Nacionální společnost, zahrnující v sobě politiku, kulturu, hospodářství a samotné sociálně skupiny, je v tomto případě teritoriálně definovaná a vymezuje se vůči všemu vně hranic. Z pohledu nacionalismu a modelu nádoby se jeví imigranti jako jakési nebezpečí, které svým příchodem naruší všechny koncepce lidu, které sama nacionální společnost uvnitř hranic tvoří (Wimmer a Glick Schiller, 2009).

1.2.2 Migrace jako řešení problému

Migrace je velmi často dávána do souvislosti s existenčními problémy jedince. Již samotná typologie migrace ukazuje, že důvody, proč jedinec opouští zemi původu, nejsou banální. Henig ve své systematice dělí migraci na dobrovolnou, kdy se samotná osoba vědomě a ze své vůle rozhodla pro daný akt. Zde řadíme například migraci pracovní, za účelem sjednocení rodiny, studia apod. Druhým typem je migrace nedobrovolná, kdy existovaly nějaké vnější vlivy, které stojí za danou migrací. Může se jednat o vlivy politického, náboženského či třeba environmentálního rázu apod. Nedobrovolnou migraci dále dělíme na vnucenou, kdy má vláda či někdo jiný takovou moc, že vnutí někomu přesun, což se může stát například během válek a dále vynucenou, kdy se lidé stěhují kvůli nepříznivým podmínkám, kdy se cítí v ohrožení, což může být při extrémních suchu, velkých povodních, hladomoru apod. (Henig, 2007)

1.2.3 Migrace jako pohyb mezi dvěma státy

Mezi motivy proč k migraci dochází, převládají motivy ekonomické. Za jednu z hlavních ekonomických migračních teorií se označuje neoklasický ekonomický přístup, který je založen na principech neoklasické ekonomie a rozlišuje se na dvě roviny. Makro úroveň objasňuje migraci obyvatelstva na základě principu poptávky a nabídky pracovních sil. V málo vyspělých zemích se objevuje hodně pracovních sil, málo pracovních příležitostí a nízké platy a to udává směr migrace právě z těchto států či oblastí do vyspělejších míst, které trpí nedostatkem pracujících a nabízí vysoké platy. Podle této teorie se migrace koná do té doby, než dojde k vyrovnání nabídky a poptávky v daných oblastech. Mikro úroveň se naopak dívá na migraci z hlediska jedince. Je založena na představě, že migrující člověk věří, že se jeho životní úroveň a podmínky k životu po migraci zlepší a že to co získá, převáží ve finále negativa a ztráty vycházející z migrace ať už v krátkodobé či dlouhodobé perspektivě. Tento koncept bere v úvahu individualitu, jiné životní zkušenosti a různé preference každého člověka, neboť si uvědomuje, že lidé mají odlišné psychologické a kulturní předpoklady a také životní cíle a motivace, v kterých se odráží právě jejich zkušenost (Drbohlav a Uherek 2007). „Právě trh práce – možnost být zaměstnán a dobře zaplacen – je klíčovou proměnnou této teorie a vše směřuje k maximalizaci zisku.“ (Drbohlav a Uherek 2007, s. 7).

V mé práci použiji pohled mikroúrovňový, jelikož lépe vystihuje povahu mého individuálního přístupu k narátorům a kvalitativní stránku mého výzkumu. Ovšem ani tento přístup není bez chyby, a tak považuji za nutné zakomponovat do výzkumu další teorie. Jelikož je tato teorie založena na ekonomických faktorech, přehlíží často dosti zásadní faktory

sociálního komfortu, ulehčující přistěhovalci v cílové zemi pobyt, které se začali zohledňovat až v 70. a 80. letech (Drbohlav, Uherek 2007). Neoklasická ekonomie má znatelné nedostatky kromě vynechání sociálního aspektu migrace také v tom, že se v realitě nevyplňuje její předpoklad existence migrace ve všech případech, kdy zisk z přesunu a získání nové práce převyšuje náklady vynaložené na migraci. Doopravdy se totiž neděje to, že se všichni lidé z chudých zemí stěhovali do těch bohatých. Tato teorie bere v potaz pouze relativní příjem, tudíž ten, který máme ve srovnání s ostatními lidmi, avšak podle minulých jevů vychází najevo, že pohyb migrantů závisí také na příjmech absolutních, kdy blahobyt člověka dosáhne určité úrovně, která je pro něj dostačující a nemá zájem o to, získat práci jinde, i když by se tím jeho blahobyt zvětšil (Baršová a Barša, 2005). „*K náležitému vysvětlení těchto a dalších jevů je tedy třeba hledat jiné explanační proměnné, než jakou je prostá racionální volba jednotlivce porovnávajícího relativní náklady a výnosy mezi setrváním na místě a stěhováním se za prací.*“ (Baršová a Barša, 2005, s. 268)

Koncept založený na porovnávání pohybu mezi dvěma státy se nazývá „push-pull“ teorie. Dorigo a Tobler (1995) věří, že dokážou zformulovat migrační proces jako výslednici „push“ faktoru a „pull“ faktoru. „Push“ faktory definují jako takové životní situace, které dávají člověku důvod nebýt spokojen s momentálním místem, kde se nachází. „Pull“ faktory jsou vlastnosti vzdálených míst, díky kterým tato místa působí pro ostatní přitažlivě. Zjednodušeně řečeno se v prvním případě jedná o různé aspekty, které se člověku nelíbí a nějakým způsobem ho vytlačují pryč. Jako příklad se uvádí vysoká nezaměstnanost, nízká úroveň života, nebezpečím, živelné pohromy atd. Na druhé straně tu máme pozitivní atributy ve formě „pull“ faktorů, které člověka naopak lákají a přitahují k určitému místu (Henig 2007). Dané faktory, které člověk vnímá jako rozhodující a různě silné, mohou také vypovídat o jeho vztahu k zemi původu a k cílové zemi. V jejich motivaci odjet či zůstat se odráží jejich životní zkušenost, kterou doposud měli.

Tento přístup se začal objevovat v 50. a 60. letech 20. století, kdy jeho prvním důležitým představitelem byl Bogue, který si byl vědom toho, že dané síly, faktory, mají na odlišné lidi odlišný účinek. Na něj v druhé polovině 20. století navazoval Jansen a Lee. Lee se zasloužil o rozšíření základního jednoduchého modelu, ve kterém zmiňuje, že migrační pohyb se odehrává až v případě, že dané faktory ovlivňující rozhodování jedince nabudou určité síly. Intenzita „push“ a „pull“ faktorů, zapříčiňující rozhodnutí člověka k migraci, je proměnlivá, jelikož se odvíjí od specifických okolností a subjektivních motivů a preferencí jedince, což i značí, že při stejných podmínkách a faktorech se nerozhodnou pro migraci všichni. Kolik lidí

se nakonec rozhodne migrovat, závisí i na podmínkách, které panují jak v cílové tak i v zemi původu a také na tom, jaké překážky se objevují na cestě mezi těmito dvěma destinacemi (Drbohlav a Uherek, 2007).

1.2.4 Imigrační politika státu

Pohyb mezi státy není samozřejmostí. Státy jako geopolitické subjekty regulují jeho povahu a intenzitu skrze svou legislativu. Východiskem legislativy je status občana, který vypovídá o státní příslušnosti jedince. Aktem migrace získá jedinec status imigranta a právě jako s takovým se s ním zachází. Práva a povinnosti imigrantů určují zvláštní zákony, které jim znemožňují stejný přístup ke stejným podmínkám, jakým se těší občané země. Takové podmínky, ke kterým mají omezený přístup, mohou být například lékařská péče, sociální podpora, služby v bankách apod. Také naopak od většinové společnosti mají navíc povinnosti, které musí splnit, pokud chtějí legálně setrvat v dané zemi. Takové povinnosti mohou zahrnovat například získání povolení k pobytu, doložení peněz a obstarání různých dalších povolení a dokumentů, které po nich úřady žádají. Vůči majoritě jsou tak znevýhodněni a postaveni do nerovného postavení (Tollarová a Klvačová, 2009). Na integraci migrantů do společnosti se podílí imigrační legislativa. Čím více bude legislativa vůči imigrantům otevřenější, tím lépe se integrují do společnosti cílové země (Uhde, 2013).

Barša a Baršová (2005) mluví o migračních politikách, které se zaměřují na regulaci a řízení pohybu lidí přes hranice. Zabývají se jak regulací, tak usměrňováním legálního toku migrace a zároveň se zajímají tím, jak předcházet a postihovat migraci nelegální. Barša a Baršová rozdělují migrační politiky na imigrační a integrační politiky. Imigrační politika státu stanovuje podmínky, při kterých se mohou cizinci dlouhodobě nebo trvale usadit v cílové zemi. Imigrační politika někdy brání příjezdu cizinců a někdy ho naopak podporují a dávají cizincům pobídky, aby přijeli na území daného státu. Například při potřebě nízké kvalifikovaných zaměstnanců, stát zavede kontrolovaný a regulovaný systém pro dočasnou pracovní migraci, který podpoří příchod cizinců nabídnutím pobídek. Vytváří také legislativní rámec pro integraci cizinců. Součástí integrační politiky je pak snaha o začlenění cizinců do společnosti cílové země. Integrace je chápána jako důležitá pro úspěšnou migraci.

Zákon rozlišuje imigranty podle různých faktorů, zejména podle zemi původu a důvodu, proč přijeli. Tyto dělení vedou posléze k hierarchizaci imigrantů a různým podmínkám, které jsou jim zpřístupněny. Nejmarkantnější rozdíl pro imigranty je v získání trvalého pobytu či dočasných víz. Ti, kteří mají trvalý pobyt, mají krom jistoty setrvání v dané

zemi nejbliže právům, podmínkám a možnostem oficiálního obyvatelstva (Tollarová a Klvačová, 2009).

1.2.5 Migrace jako členství v sociálních sítích

Na migraci lze nahlížet i v kontextu sociálních vazeb, respektive sítí. Již koncept nové ekonomie migrace chápe migraci jako důsledek členství jedince v síti vztahů s ostatními lidmi. V první řadě je migrant odpovědný rodině v zemi původu. Klíčovými faktory v rozhodování o migraci jsou v tomto případě minimalizace rizik, nejistoty, relativní chudoby apod. (Henig 2007) Z pohledu dané teorie člověka motivuje k migraci získání výhod, které nemá, ale vidí u ostatních, kteří je nabyli právě díky migraci a možnosti snížit relativní chudobu své rodiny či domácnosti, čímž vyjadřuje odpovědnost, kterou vůči nim chová. Nová ekonomie migrace nám však neposkytuje vysvětlení migrace celých rodin a také se zaměřuje pouze na nabídku pracovní síly a příčiny, které působí na lidi jako „push“ a „pull“ faktory, ale už se nepídí po poptávce a po migrantech v zemi cílové (Baršová a Barša, 2005).

Přístup, který se zaměřuje na potřebu zajištění života v novém místě se nazývá teorie migračních sítí. Ta upozorňuje na tzv. migrační síť, které jsou tvořeny systémy mezilidských vztahů fungující mezi lidmi v cílových zemích migrace a v zemích původu, kdy jsou lidé spojeni a to často na základě příbuzenství a přátelství. I když se totiž z počátku může jednat o akt jedince, s jejich narůstajícím počtem těchto aktů vzniká rozrostlejší síť, která ostatním usnadňuje příchod a zároveň se snaží minimalizovat jejich rizika a nesnáze (Henig, 2007). Na migrační síť se dá dívat z několika hledisek. Za první mohou být studovány jako systémy, které migrujícím jedincům snižují jejich vlastní investice v podobě sociální, ekonomické tak i emoční. Může se jednat také o systémy sociálních vztahů, jež mají vliv na chování jedince či skupiny po migraci. Třetí hledisko se zabývá sociálními sítěmi jako integračními strategiemi, pomocí kterých si migranti polepší po ekonomické stránce či interakcích jiného typu. Migrační síť mají vliv nejen na proces migrace, ale také na rozhodnutí člověka, když uvažuje nad místem svého budoucího bydliště. Někdy samotná síť může být jedním z hlavních důvodů pro migraci a ovlivňuje nejen výběr cílové destinace, ale i počet a složení migrujících, či zda vůbec k migraci jedinec dospěje (Drbohlav a Uherek, 2007).

Migrační síť mohou být podporovány vzájemnými návštěvami, komunikací, zasíláním peněz a darů a právě remitence tvoří jasný hmatatelný důkaz o existenci takových vazeb (Kušniráková, 2013). Dané vazby a síť, které vazby tvoří, mají přímý vliv na migrační zkušenost jedince, jelikož se mohou podílet jak na jeho procesu rozhodování, tak samotné

cesty a následného usídlení. Jak zmiňuje Drbohlav a Uherek (2007), tyto sítě snižují migrantům jejich vlastní investici v migraci, dávají jim oporu, čímž jim migraci ulehčují a dělají samotnou zkušenost snesitelnější, příjemnější. V rámci migračních sítí vznikají také etnické diaspory. Jak dále píše, migrační sítě pomáhají například snížit pocit marginalizace migrantů, což si vysvětlují jako pozitivní aspekt sítí, ale zároveň mohou mít co dočinění s vytvořením marginalizovaných skupin, kdy sice lidi uvnitř skupiny budou mít k sobě blízko, avšak v rámci společnosti budou odsunuti na pokraj, což se opět odrazí na jejich zkušenosti.

1.2.6 Migrace jako důvod postmigračních procesů

Integrace je neopomenutelnou složkou migrace, konkrétně postmigračního období. Heckmann používá výraz integrace jak pro průběh propojování částí, tak pro výsledek tohoto procesu (Tollarová, 2006). „*Integraci jednotlivců nebo skupin přichozích osob je proto třeba nahlížet skrze způsob jejich začlenění do existujících struktur a skrze typ a kvalitu propojení těchto nových populací s existujícím systémem socio-ekonomických, legálních a kulturních vztahů.*“ (Tollarová, 2006, s. 2)

Proces integrace ve smyslu sociálního začleňování migrantů není jednoduchý, ani souvislý, ale spíše je výsledkem kombinací více faktorů a mechanismů společenského života. O procesu integrace se proto dá uvažovat jako o multidimenzionálním. Heckmann mluví o čtyřech dimenzích: strukturální, kulturní, interaktivní a identifikační (Rákoczyová a Trbola, 2009). Strukturální je založena na nabytí práv, možnosti ekonomické aktivity, vstupu na pracovní trh, přístup k různým statusům a pozicím (Tollarová, 2006). V kulturní dimenzi integrace jde o získání základních podstatných vědomostí a kompetencí přijímající společnosti, avšak neznamená to, že migrant musí ztratit své dosavadní znalosti a kompetence. Interaktivní integrace spočívá v interakcích mezi přistěhovalcem a majoritní společností, která ho určitým způsobem přijme a začlení do svých vztahů a společenských sítí. Do plného počtu chybí ještě jedna dimenze integrace, a to identifikační, která vypovídá o tom, jak se sám migrant cítí v nové společnosti, jak vnímá svou sounáležitost s lidmi žijícími v hostitelské zemi a dále o znovu-vymezení hranic mezi „my“ a „oni“. „*Identifikační integrace je úzce spojena s otázkou identity přistěhovalce a její proměny v návaznosti na emigraci a usazování v hostitelské společnosti... Součástí identity může být příslušnost ke společnosti v zemi původu i ke společnosti hostitelské.*“ (Rákoczyová a Trbola, 2009, s. 34).

Díky tomuto přehledu budu sledovat, zda se objevují znaky popsanych druhů integrace ve vyprávěních mých narátorů a jejich vlastní zkušenost zařadím podle konceptu Heckmanna.

Existence a míra různých dimenzí integrace může vycházet například z migrantovy snahy, lhostejnosti či odmítání přizpůsobit se novému prostředí, asimilovat se mezi majoritní společnost, naučit se místní jazyk, a tak dále, avšak dle mého nezáleží pouze na imigrantovi, jak jeho integrace bude vypadat. Vycházím z předpokladu, že integrace migrantů je výsledkem spojení vnitřních i vnějších popudů a sil, tudíž nezáleží pouze na snaze jedince, ale také společnosti a politice v zemi.

1.2.7 Migrace jako sociální nerovnost

Migrace a zejména postmigrační procesy vystavují sociální status migranta konfrontací. Tuto rovinu promýšlí například teorie dvojího trhu, soustřeďující se na poptávku pracovních sil v cílových zemích migrace, kdy právě tyto země přijímají migranty na pozici sekundárního pracovního trhu. Tato teorie je uplatňována v postindustriálních ekonomikách, kdy se země po změně pracovního trhu po průmyslové době potýkají s nedostatečným množstvím zaměstnanců ve fyzicky náročnějších oborech. Tato teorie vychází z předpokladu existence dvou typů pracovních sektorů, kdy první z nich je určen pro domácí obyvatelstvo, tedy pro kvalifikované, kteří dostávají vysoký plat, mají celkem stabilní post a možnost kariérního růstu. Druhým typem je sektor zahrnující fyzicky náročné, někdy až nebezpečné práce nekvalifikovaného druhu, které jsou hůře placené (Drbohlav a Uherek, 2007). Tato teorie mluví o segmentovaném pracovním trhu, ve kterém existuje omezený přístup ke zdrojům. V tomto případě migrace často staví člověka do pozice níže postaveného, vykonávající níže hodnocenou práci, což se pak odráží na jejich migrační zkušenosti, sociálním statusu, identitě a také na snaze adaptovat do nového prostředí.

Problém nerovného postavení není jen otázkou přístupu ke zdrojům. Dochází k symbolickému zneuznání a to ne pouze v případě, že migrant vykonává neprestížní práci, ale i v jiných ohledech života, které jsou spojeny s nerovným přístupem ke zdrojům. Z těchto podmínek pak vyvěrá sociální nerovnost imigrantů, kteří v určitých situacích zakoušejí pocity méněcennosti, ponížení, neúcty apod. (Tollarová a Klvačová, 2009). Ve svém výzkumu Tollarová a Klvačová (2009) interpretovaly, že symbolického zneuznání se v mnohých případech nedostává přistěhovalcům jen tak na ulici, ale nejčastěji v konkrétních situacích s konkrétními lidmi, s kterými jsou migranti v nerovném vztahu a právě tito lidé dávají najevo svou moc, a které určitým způsobem využívají a dávají najevo svou nadřazenost. Mohou to být například úředníci, vlastníci bytů, policie, nadřízení atd. Přistěhovalci se v mnohých chvílích ani moc nebrání, když jim někdo vyjadřuje neúctu a berou to, jak to je, čímž nechtěně

podporují rozšíření symbolické zneuznání založené na asymetrii moci (Tollarová a Klvačová, 2009).

1.2.8 Migrace a vznik nových institucí

Migrační proces nelze chápat jako pouhý příliv lidí z jiných států, ale předpokládá změnu uvnitř společnosti cílové země. Institucionální teorie se zaměřuje na instituce, které jsou se samotnou migrací spjaty, které migrace iniciuje a mají vliv na proudy migrace. Uvědomují si, že existují migrační skupiny, které vyžadují zprostředkování a podporu, aby mohly zrealizovat svůj přesun a pobyt, a tak vznikají různé instituce, například neziskové organizace, které z dané situace samy často prosperují a získávají určitý přehled a kontrolu nad migrací (Henig, 2007). Takové instituce, zejména státní a nevládní organizace či kvaziorganizace, podporují jinou zkušenost migrantů a to právě svou nápomocí, čímž mimo jiné mají i dopad na adaptaci a integraci člověka. Mohou jim jak usnadnit, tak někdy naopak znepříjemnit samotnou zkušenost či vůbec snahu se někde přesídlit, čímž ovlivňují migrační toky (Drbohlav a Uherek, 2007).

Některé instituce fungují na lidsko-právní bázi, některé jsou na úrovni státu, který reguluje příliv a odliv migrantů a jiné zase zahrnují migranty jako součást svého businessu a nějakým způsobem profitují z migrace, ať už legálně či nelegálně. Imigranti se musí často potýkat s různými úředními problémy, které se váží například na sehnání práce či pobytu. Jelikož mnoho lidí ze zahraničí mají zájem o migraci, ale z legislativních hledisek jim to není umožněno, vzniká černý trh nabízející nelegální služby jako falšování dokumentů, pracovních smluv, nelegální vstup přes hranice apod. A právě jako reakci na tyto soukromé podnikatele využívající situace lidí vznikají neziskové organizace, které se snaží imigranty chránit v jejich nevýhodné pozici, v které se nacházejí. Ti jsou totiž terčem vykořisťujících zaměstnavatelů a zároveň represivního státu a právě proto nastupují na scénu organizace, které se snaží bránit jejich lidská práva (Baršová a Barša, 2005).

1.2.9 Transnacionální migrace

Na migraci v současné době nelze již nahlížet jako na jednosměrný tok. Koncept je založen na tom, že existence migračních sítí vytváří transnacionální prostor, který udržován přetrvávajícími vztahy se zemí původu (Drbohlav a Uherek, 2007). Migrant participuje na záležitostech země původu, ať už na lokální či národní úrovni. Tím je v jistém smyslu jedinec někde „mezi“, což je charakteristické pro „trans-migranty“, kteří i přes zapojení do dění země, v které žijí, jsou stále svou aktivitou určitým způsobem zapojeni v zemi původní (Baršová a

Barša, 2005). „Základem teorie je důraz na různorodé, migrací propojené přeshraniční vztahy mezi jednotlivci a skupinami, kdy se díky aktivitám migrantů především v oblasti ekonomické, politické i socio-kulturní budují pevné a funkční svazky mezi zemí zdrojovou a cílovou.“ (Drbohlav a Uherek 2007, s. 8) Migrant tedy konstruuje transnacionální identitu, založenou na pocitu přináležení k dvěma či více sociálním prostorům (Szaló, 2008).

1.2.10 Migrace a druhá generace

Problém migrace se týká vztahu mezi generacemi. První generace v důsledku vazby na druhou generaci, která se stává součástí cílové země, vzdává svůj projekt vrátit se do země původu. Rysem druhé generace je, že je již integrovaná do společnosti cílové země, zároveň ale udržuje vazbu s první generací rodičů. Na jednu stranu tedy má vztah k majoritní společnosti, tak k rodičům a jejich sociálnímu okruhu. Protože první generace migrantů se velmi často upíná k druhé generaci (viz. výše), ovlivňuje rozhodnutí druhé generace zůstat v cílové zemi trvale i pohyb první generace. To znamená, že i když první generace zpočátku chápe svoji přítomnost v cílové zemi jako dočasnou, existence druhé generace toto rozhodnutí ovlivňuje (Souralová, 2014).

V určitých případech migranti interpretují svoji migraci jako oběť vůči druhé generaci, aby se měla lépe. Mají představu, že když druhá generace uspěje, naplní projekt sociální reprodukce či mobility. V podstatě se děje to, že první generace se snaží dopřát lepší život a vzdělání svým potomkům, a tak migrací a náročnou prací, která jim často zabírá tolik času, že nemají téměř soukromý či rodinný život, se obětovávají pro druhou generaci. Ta má díky první generaci možnost naplnit svůj potenciál, projít určitou sociální mobilitou na základě vzdělání, které by jim v jiném případě nebylo dopřáno a díky tomu dojde k jejich lepší integraci. Svým úspěchem dávají smysl životu rodičů a zároveň ho naplňují, díky čemu pak první generace bude pociťovat svůj migrační projekt jako úspěšný (Souralová, 2014).

1.2.11 Komplexní pohled na migraci

Henig (2007) má za to, že v dnešním globalizovaném a „turbulentním“ světě si nevystačíme při výzkumu migrace pouze s jednou teorií, která se zaměřuje jenom na ekonomickou stránku věci či s takovým přístupem, který redukuje komplexní fenomén migraci na výsledek „push“ a „pull“ faktorů. „V současné době se často od užívání obecných teoretických modelů upouští a autoři se spíše věnují komparaci jednotlivých konkrétních příkladů, z nichž se pak vytváří mozaika umožňující vymezení rámců, v nichž se daná skupina pohybuje.“ (Drbohlav a Uherek, 2007, s. 11) I přes nejobecnější podobu převládajícího

názoru současných migračních studií, který má za to, že migrace je v podstatě demografickou reakcí na nerovnoměrně rozmístěné zdroje a na ekonomický pokrok, nesmíme zapomenout na kulturní a situační kontexty, které jedince v jejich rozhodování k migraci či k setrvání také ovlivňují (Kušniráková, 2013).

1.3 Identita

Nejtěžejnějším pojmem mé práce je identita. Identita je komplexním pojmem, jelikož je v různých diskurzech vnímána a popisována jinak. Tento termín je diskutován jak v psychologii, konkrétně například ve vývojové či sociální, tak i v sociologii či se dá studovat také z antropologického hlediska.

Jako první užil termínu „krize identity“ Erik Erikson, který odstartoval používání pojmu identity ve společenských vědách (Paleček, 2008). Erikson, zástupce ego psychologie rozvedl vývoj identity. Eriksonova teorie celoživotního vývoje člověka obsahuje osm psychosociálních stádií a během každé z nich se jedinec setkává s určitou krizí, kterou musí překonat. Mladý člověk se během adolescence setkává s krizí identity a podle toho, jak se s krizí vypořádá, dojde buď k dosažení ego identity a nebo naopak ke zmatení rolí, kdy si nebude vědět rady, jak různé role skloubit a nebude tak schopen najít svojí identitu či sebepojetí. Podle Eriksona právě pochopením své identity jedinec vstupuje do dospělosti (Kassin, 2007).

K otázce cizinců a přistěhovalců se často odkazuje na jejich etnickou či kulturní identitu a zkoumá se to, jak se mění jejich identita během života v cizí zemi (Klvačová, 2012). Etnickou identitu lze definovat jako vědomí příslušnosti k určitému etniku či národu. Společný jazyk, území či historie nejsou dostatečnými faktory pro určení etnicity, jelikož i přes odlišný jazyk mohou dva lidé cítit, že jsou součástí stejného etnického společenství (Horváthová, 2002). Většinou se vědci při zkoumání těchto sociálních typů identit zaměřují na začleňování se cizinců do nového společenství, jak se s tím vyrovnávají a zda k ní cítí příslušnost (Klvačová, 2012). Já se ovšem nebudu zaměřovat tolik na integraci imigrantů jako takovou, ale na to, jak konstruuji svou osobní identitu v rámci migračního příběhu. Pro můj účel považuji za důležité vymežit dva základní přístupy k identitě podle Rummensové.

1.3.1 Esencialistický a konstruktivistický přístup

V teorii identity se podle Rummensové objevují dva sociologické přístupy (Georgieva, 2011). První je esencialistický, který tvrdí, že identita je něco, co člověku „patří“ a co si během socializace vnitřně osvojil. Jinými slovy realistický neboli esencialistický přístup

vnímá identitu jako něco, co „existuje“ a všichni lidé či určité skupiny (například etnické, národní apod.) ji mají či by měli mít, a nebo ji hledají (Brubaker a Cooper, 2000). Podle této perspektivy má být identita „nalezena“. Právě pro svou neměnnost a pevnost, která přetrvává v čase, Brubaker a Cooper nazývají toto pojetí identity „silným“ (Brubaker a Cooper, 2000).

Druhý přístup se nazývá konstruktivistický a předpokládá, že proces vytváření identity se „zakládá hlavně na „vyjednávání“ identity v průběhu sociálních interakcí, což umožňuje multiplikaci identit, jejich křížení a překrývání se.“ (Georgieva, 2011, str. 57). Identita tedy není provždy daná, neměnná, ale naopak se přizpůsobuje určitým kulturním či sociálním situacím, a protože jedinec si během svého života projde různými situacemi, vytvoří se mu na jejich základě více identit, které se později mísí a překrývají. Brubaker a Cooper vysvětlují popularitu tohoto přístupu v teoretických diskuzích odehrávající se v posledních letech tím, že konstruktivistický přístup nabízí volnější alternativu k „silnému“ a „tvrdému“ postoji k identitě, který zaujímá přístup esencialistický (Brubaker a Cooper, 2000). Kvůli jeho vlastnostem označují konstruktivistický přístup jako „slabý“ a „měkký“ a seznamují nás se třemi jeho stinnými stránkami. Pro první z nich, které říkají „kliše“ konstruktivismu, je typické označovat identitu jako mnohočetnou, nestabilní, fluidní, vyjednávanou a tak dále. Zmíněné standardní kvalifikátory se poslední dobou stávají čím dál tím více známé a používané, a proto je člověk čte a píše prakticky automaticky, čímž riskuje, že se z nich stanou spíše gesta označující nějaký postoj než slova nesoucí význam. Druhým problémem „měkkých“ pojetí identity je nejasnost, proč jsou vůbec pojetím identity. Obvykle se identita chápe jako identická, stejná, něco přetrvávajícího, zatímco se ostatní věci mění. Třetí, podle autorů nejvýznamnější potíž je ta, že „slabé“ pojetí identity je možná až „příliš“ slabé a elastické propoužití pro teoretické a analytické práce (Brubaker a Cooper, 2000).

I přesto Brubaker a Cooper svým načrtnutím „silných“ a „slabých“ verzí identity netvrdí, že tím vyčerpali všechny významy a možnosti použití pojmu „identita“ či že by neexistovaly zajímavé a důležité práce konstruktivních teoretiků používajících „slabé“ chápání identity. Avšak domnívají se, že zajímavost práce není pokaždé způsobena určitým použitím identity jako analytické kategorie (Brubaker a Cooper, 2000).

Jak v esencialistickém, tak konstruktivistickém přístupu si můžeme všimnout společného znaku těchto dvou pojetí a to konkrétně souvislosti identity se společností. Identita a společnost mají mezi sebou úzký vztah, jako je tomu i v paměti, o které jsem dříve mluvila. Vytvoření identity probíhá během sociálních procesů, a když už je jednou vytvořena,

dále se udržuje a mění se vlivem sociálních vztahů, na základě kterých může dojít i k jejímu přebudování. Samotná sociální struktura, v které se identity vyjednávají, může být zpětně ovlivněna danými identitami, což vypovídá o fungující dialektice mezi identitou a společností. *„Identity vytvořené vzájemným působením organismu, individuálního vědomí a sociální struktury zpětně danou sociální strukturu ovlivňují, udržují, obměňují, a dokonce ji i přebudovávají.“* (Berger a Luckmann, 2001, s. 171)

1.3.2 Identifikace

Jako alternativu k termínu „identita“, který je pro ně příliš nepřesný a mnohoznačný, nabízejí Berger a Luckmann (2001) pojem „identifikace“. Tento aktivní pojem je odvozen od slovesa, což naznačuje jeho procesualnost. Jedná se tedy o jakýsi neustávající proces vyjednávání. Jenkins ve svém základním sociálně-antropologickém modelu etnicity zmiňuje, že *„identifikace vždy zahrnuje dialektickou souhrnu mezi podobností a odlišností.“* (Jenkins, 2008, s. 14) Dá se tedy říct, že jedinec či skupina vyjednávají své podobnosti a odlišnosti s ostatními a naopak ostatní vyjednávají, co mají podobné a odlišné zase s daným jedincem či skupinou. Identifikace se externalizuje, dává se najevo v sociálních interakcích a kategorizacích ostatních a zvnitřňuje se v sebeidentifikaci (Jenkins, 2008). I když se přímo nezabývám etnicitou, tento pohled na identifikaci shledávám užitečným pro mou práci.

Bližší pohled na sebeidentifikaci nám přináší Eva Lukášová: *„Sebeidentifikace je navíc tvořena jak pocitem sounáležitosti se skupinou, tak i negativním vymezením se vůči skupinám jiným. Skrze definování „jejich“ rozdílnosti se vlastně zesiluje identifikace „nás“.* Protože ona identifikace „nás“ se může přihodit pouze na hranici při kontaktu s „nimi“. Když se mění identifikace „nás“, posouvá se i hranice mezi „námi“ a „jimi.“ (Lukášová, 2017). Brubaker a Cooper upozorňují, že se naskytuje mnoho situací, ve kterých je jedinec vyzván k tomu, aby umístil sám sebe v narativu, zařadil se do nějaké kategorie a to v nepřehledném množství kontextů. Takové situace se odehrávají čím dál tím častěji zejména v moderních prostředích, kdy probíhá interakce také s neznámými lidmi. Denně se objevují nespočetněkrát a mohou být i formálnějšího a oficiálnějšího rázu. To, jak se člověk identifikuje a jak ho identifikují ostatní, se může velice lišit v různých kontextech, což značí, že sebeidentifikace a identifikace druhými jsou podmíněné jak situačně, tak kontextuálně (Brubaker a Cooper, 2000, s.14).

Názor, že identifikace probíhá vždy při stanovení podobnosti s někým, s nímž se identifikují a zároveň při vymezení se vůči někomu jinému, sdílí s Lukášovou i Thomas

Hylland Eriksen. Říká, že „*Kontrasty jsou tedy klíčovými momenty veškeré identifikace. Bez nich bych nebyl já sám sebou; bez jiných neexistuje pojem my.*“ (Eriksen, 2007, s. 68) Identifikace relační je utvářena jedině ve vztahu k někomu a je tedy odvozena od toho, jaké máme vztahy. Právě proto, že se identifikace děje pouze při vztahování se k někomu jinému, znamená to, že je identifikace proměnlivá a mění podle toho, ke komu se zrovna vztahujeme a za jaké situace či okolnosti, což je situační aspekt identifikace.

Eriksen se dále zmiňuje o teorii rolí, která se objevuje v sociologii. Ta mluví o jedinci jako o souhrnu různých „osobností“, kdy například jeden člověk může být zároveň otcem, bratrem, spolupracovníkem, hráčem tenisu atd. Podle Eriksena se dané „osobností“ dostávají na povrch vždy podle toho, ke komu se určitá osoba vztahuje. Ve vztahu ke svému synu bude otcem, ve firmě zase kolegou apod. To, že sebe v určité situaci nějakým způsobem chápou a identifikují, neznamená, že mě stejně identifikují i ostatní (Eriksen, 2007). „*V takových případech může dojít k vyjednávání o situační definici, kde zúčastněné strany vycházejí ze vzájemných definic jeden druhého, které nijak neodpovídají jejich vlastním definicím sebe sama.*“ (Eriksen, 2007, s. 69) Opět se zde dostáváme k situační a kontextuální podmíněnosti identifikace, o které mluvili Brubaker a Cooper.

Situací, kdy je jedinec vyzván k identifikaci sebe sama a kdy je zároveň identifikován, je například výzkumný rozhovor (Klvačová, 2012), což znamená, že se sem řadí i rozhovory mezi mnou a mými vypravěči. Zároveň jak zmiňuje Klvačová, proces identifikování neprobíhá jen na straně narátora, ale zároveň sebeidentifikace a identifikace se objevují i u tazatele, tedy v našem případě mne. „*Jinými slovy jde tedy o vzájemné vyjednávání identit.*“ (Klvačová, 2012, s.12)

Při sebeidentifikaci člověk nevyjednává pouze jeden typ identity, ale vždy několik typů, které se při sociální interakci navzájem prolínají, překrývají a mohou si být podobné či na sebe nějakým způsobem navazující nebo naopak rozdílné a těžko slučitelné, což pak vede k určité rozporuplnosti a nejednoznačnosti identity člověka. „*Právě ty (nejednoznačnosti - pozn. autora) se mohou ukázat jako důležité z hlediska zkoumání toho, jak se identita v interakci utváří a proměňuje.*“ (Klvačová, 2012, s. 12) Pro můj výzkum je tedy podstatné, že při interakci člověk vyjednává své identity, kterých je víc a jak jsme již řekli, vyjednávání identity závisí na dané situaci, kontextu a na další osobě či osobách, které se účastní interakce a v rámci té interakci se identita utváří a mění. V případě mého výzkumu lidi konfrontují s úkolem, kdy mají sdílet svůj životní příběh, vypovídající o jejich životě před, během a po

migraci a vše ostatní, co považují za důležité v rámci příběhu zmínit. Úloha vyprávění svého života může v dotazovaných vyvolat smíšené pocity, staré vzpomínky, různá zamyšlení a mohou se cítit pod jakýmsi tlakem, což se promítne v jejich konstruování identity.

Klvačová mluví o konceptu „repertoár identit“, který zavedli Muhammad Amara a Izhak Schnell. Ti mluví o lidské identitě jako o „*repertoáru nestabilních, dílčích a někdy dokonce konfliktních subidentit. Tyto subidentity mohou vyjadřovat mnoho významů, které se vyvíjejí s ohledem na různé sociální, ekonomické, politické a psychologické kontexty, kterým mohou být individua vystavena.*“ (Klvačová, 2012, s. 13) Pro konstruování identity v komplexní situaci je zapotřebí více autonomie. Takovou komplexní, složitou situací může být i narativní rozhovor a biografické vyprávění. Je na vypravěči, jaké identity ze svého repertoáru posune do středu vyprávění a jaké upozadí. Jeho cílem by přitom měla být souvislost a celistvost vyprávění.

1.3.3 Identita v biografickém vyprávění

Při biografickém vyprávění, kdy jedinec skrz reflexivní proces sjednocuje minulé vzpomínky, záležitosti současnosti a budoucí očekávání, můžeme zkoumat identitu a témata na ni navazující. Právě v rámci tohoto procesu u člověka probíhá utváření sebe-identit, neboli „sebeidentifikace“, jak by to nazvali Brubaker a Cooper (Klvačová, 2012). Během mých narativních rozhovorů jsem tedy jako výzkumnice pozorovala, jak vypravěči konstruují a vyjednávají svojí identitu v rámci biografického vyprávění v interakci se mnou a tento proces jsem posléze podrobila mému zkoumání.

„Biografické vyprávění lze chápat jako vypravěčův příběh o tom, jak se jeho identita měnila, vyvíjela v průběhu času do té doby, kterou reprezentuje dnes...“ (Klvačová, 2012, s. 13) Vztahu mezi identitou, biografií, historií a „symbolickými reprezentacemi“ se věnuje Anselm Strauss ve svém článku *Identity, biography, history and symbolic representations*. Strauss říká, že osobní historie jsou biografiemi, na které můžeme nahlížet jako na osobní identity, u kterých analyzujeme, jak se časem měnily a vyvíjely (Strauss, 1995).

Ve článku také Strauss vysvětluje termín „symbolické reprezentace“. Pojmenovává tak reakce, které silně ovlivnily život člověka a jeho směr. Za událost, která by měla za důsledek takovou reakci, se dá považovat právě přestěhování do cizí země, opuštění rodiny a konfrontace s cizím prostředím, což jsou i případy mých narátorů.

2 METODOLOGICKÁ ČÁST

2.1 Výzkumné otázky

Ve své bakalářské práci se věnuji migračním příběhům, které vyprávěli bulharští migranti, kteří přišli v 90. letech 20. století a těsně po přelomu milénia. Moji výzkumnou otázkou je: Jak lidé s migrační zkušeností konstruují téma migrace? Výchozí výzkumnou otázku rozpracovávám ve třech dílčích podotázkách:

1. Jaká je pointa či leitmotiv jednotlivých migračních příběhů, jak vyznívají?
2. Skrze jaké kategorie narátoři konstruují migrační příběh?
3. Jaké identity jsou přítomny v migračním příběhu, respektive s jakými dalšími identitami se pojí identita migranta?

2.2 Výzkumná strategie

Rozhodla jsem se pro kvalitativní výzkumnou strategii, která mi umožnila dostat se do hloubky problému a dostat tak informace, které jsem potřebovala. Mým cílem bylo poznat věci v kontextu, provázat stránky věci a odhalit nové roviny jevu, který jsem zkoumala.

Metodolog Creswell popsal kvalitativní výzkum jako proces, během kterého se výzkumník snaží porozumět určitému problému a využívá k tomu různé metodologické tradice zkoumání (Hendl, 2005). Kvalitativní výzkum se dále vyznačuje nepoužíváním statistických postupů (Hendl, 2005) a snahou odhalit různé struktury či pravidelnosti skrz nalezené jevy v určité skupině, kdy výzkumník používá indukivní logiku (Disman, 1993). Za výhodu kvalitativního přístupu se pokládá získávání podrobného popisu. „*Nezůstáváme na jejich povrchu, provádíme podrobnou komparaci případů, sledujeme jejich vývoj a zkoumáme příslušné procedury.*“ (Hendl, 2005, str. 53)

V kvalitativní strategii může během výzkumu proběhnout změna dosavadních plánů postupu a to na základě zjištěných výsledků či momentálních potřeb. Plány se tak přizpůsobují výzkumu, podle jeho situace a potřeby. Naopak s pevnými plány, kde jsou jednotlivé body výzkumu striktně určeny, se setkáváme u kvantitativního výzkumu (Hendl, 2005).

Aby výzkum proběhl v pořádku a jeho výsledky byly platné, je důležité si uvědomit, že v modelu prvků výzkumu jsou výzkumné otázky ve středu a ostatní prvky se tak na ně vážou. Je nutné, aby výzkumné otázky souvisely s cílem studie, byly propojeny s teorií a aby

byly vybrané výzkumné metody tak, aby byl výzkumník schopen na výzkumné otázky odpovědět (Hendl, 2005).

2.3 Techniky tvorby dat

K tvorbě dat jsem si vybrala dotazování verbální, a to přesněji narativní a polostrukturovaný rozhovor. Technika rozhovoru je obecně časově nákladnější než u dotazníku, avšak tuto vlastnost kompenzuje velkým množstvím úspěšně dokončených rozhovorů, kdy naopak u dotazníku bývá návratnost nízká (Disman, 1993).

V rámci biografického přístupu se používá jako postup právě narativní rozhovor. Ten je typický tím, že výzkumník nechá narátora volně vyprávět o určitém úseku svého života či o celém svém životě. Úkolem výzkumníka je napomáhat narátorovi k ucelenému, plynulému vyprávění a nevybočování od daného tématu a přitom se snaží, aby jeho zásahy byly co nejmenší. Dále se badatel doptává pro získání detailů či rozvinutí určitých problémů (Svoboda, 2007).

Celoživotní příběh napomáhá podle Rosenthalové lépe interpretovat významy, které lidé připisují svým zkušenostem. V narativním rozhovoru se předpokládá, že vyjdou najevo subjektivní významové struktury, které by během cíleného dotazování typu otázka-odpověď zůstaly skryty (Hendl, 2005).

Při polostrukturovaném rozhovoru má výzkumník předem dané témata a otázky, avšak v průběhu rozhovoru může určité otázky měnit, vynechat či přidávat dle vlastního uvážení. Tato flexibilita polostrukturovaného rozhovoru pomáhá zjistit potřebné informace (Hendl, 2005). Připravila jsem si tedy ještě před začátkem narativního rozhovoru okruhy otázek navazující na téma migrace. Během narativního rozhovoru jsem určité otázky upravila či doplnila, podle toho, jak se mi to zdálo relevantní. Během polostrukturovaného rozhovoru jsem se ptala na věci, které jsem chtěla rozvést, protože mi přišly zajímavé a podstatné pro můj výzkum a také na okolnosti, o kterých se nezmínili vůbec.

S narátory jsem začala vést poprvé narativní rozhovor. První částí, kterou bylo důležité započít, byla stimulace, kdy jsem dotazovanému sdělila hlavní téma mého výzkumu a jeho význam. Pokusila jsem se získat důvěru narátora, což díky vzájemné známosti se všemi narátory šlo snadno a dále jsem jej vyzvala k vyprávěním tím, že jsem položila otázku: *„Chtěla bych vás poprosit, abyste mi vyprávěl svůj životní příběh, zejména co se týká*

migrace do České republiky. Začněte od dětství a zaměřte se poté na migrační období a to i na dobu těsně před a po migraci."

Na základě biografie, respektive migračního příběhu, jsem pak sestavila otázky pro následný polostrukturovaný rozhovor, respektive epizodický narativní rozhovor. V jeho rámci jsem se doptávala na okolnosti, které v rozhovoru byly nejasné, nedořečené či zcela chyběly. V tomto směru jsem těžila z výhody dobré znalosti svých narátorů. Tedy v rámci výzkumu jsem poprosila narátory o další vyprávění nebo o polostrukturovaný rozhovor. Na demografické a identifikační otázky typu věk a místo narození apod., jsem se ptala až po vyprávění migračního příběhu, jelikož se svým charakterem liší od znalostních otázek a na začátek se nehodí, protože nejsou vhodné pro navození příjemné atmosféry (Hendl, 2005).

2.4 Výběr a popis vzorku

Jelikož je můj výzkum kvalitativní, zaměřila jsem se na určitý počet jedinců, kdy jsem se jim a jejich příběhy zabývala do hloubky. Mého výzkumu se účastnili čtyři lidé. Hledání narátorů pro mne probíhalo jednoduše, jelikož jsem všechny znala dříve, než jsem začala provádět výzkum. Tři z nich jsou mí příbuzní, přesněji matka, otec a strýc a poslední účastnice je rodinnou známou, s kterou často trávíme čas, oslavujeme svátky, apod. Díky blízkému vztahu se všemi vypravěči jsem se nesetkala s odmítnutím z jejich strany, ale naopak s ochotou se mnou vést rozhovor, během kterého byli trpěliví a nápomocní. Jako výhodu našeho vztahu považuji i to, že ve mě mají větší důvěru a jsou méně ostýchaví než před cizím člověkem, díky čemuž jsem získala relevantní a dlouhé odpovědi, které by nemusely zaznít ve stejném rozhovoru s jiným tazatelem.

Všichni mí narátoři museli splňovat určitá kritéria. Jednalo se tedy o kritériální vzorkování (Patton, 1990). Mezi kritéria patřila bulharská národnost, uskutečnění migrace po roku 1989, dále věk, který se v době migrace pohyboval mezi dvaceti až třiceti lety a v neposlední řadě místo současného bydliště, které by mělo být v Praze či ve Středních Čechách. Nezbytným kritériem, bez kterého by rozhovor nemohl proběhnout, byl souhlas narátorů s vyprávěním svého migračního příběhu a dále schopnost dorozumívat se v českém jazyce na úrovni dostačující pro vedení rozhovoru.

Všechny rozhovory se vedly v obývacím pokoji, kde bydlím. Domácí prostředí tak pomohlo navést klidnou a příjemnou atmosféru, díky tomu, že nikdo další mne a mé narátory nevyrušoval.

2.5 Moje situovanost ve výzkumu - positioning

V rámci výzkumu jsem nebyla pro dotazované pouze výzkumníci, ale zároveň jsem ve vztahu k nim byla jejich příbuznou či přítelkyní. Ve vztahu k Žofii a Borisovi jsem ve vztahu rodič a dcera, s Davidem jsem ve vztahu strýc a neteř a v neposlední řadě se Stelou jsme ve vzájemném vztahu dvou přítelkyň. Obezámila jsem je se svou školní prací a jelikož si byli vědomi, že je to pro mne důležité a záleží jim na mně, snažili se co nejvíce vyjít mi vstříc v řešení mého úkolu, i přestože za obvyčejné situace by předpokládali, že jejich příběh a překážky, které museli zdolat během své migrace, určitým způsobem znám. Kontext rozhovoru byl tedy dán tím, že jsem jejich blízká osoba a zároveň respektují mou roli studentky vysoké školy a právě skrz tyto dvě východiska artikulovali svůj příběh.

2.6 Analytické postupy

Důležitou vlastností kvalitativního výzkumu je, že jeho jednotlivé kroky, čímž je výběr vzorku, tvorba dat, analýza a interpretace, probíhají najednou (Hendl, 2005). To znamená, že jako výzkumník jsem začala analyzovat již od počátku výzkumu a podle svého uvážení a výsledků rozboru jsem se rozhodovala, jaká další data potřebuji a jak budu postupovat dál.

Pro uchování a organizaci dat bylo zapotřebí data přepsat a provést transkripci, díky které se převedly do lépe zpracovatelné podoby. Všechny rozhovory, které jsem v rámci výzkumu vedla, jsem nahrávala na diktafon a posléze jsem provedla doslovnou transkripci. Mluvený projev narátorů jsem doslovně přepsala do písemné podoby, ve které jsem zanechala nespisovné výrazy či chyby pro větší autenticitu vyprávění. Odmlku, když narátor přemýšlel či z jiného důvodu se na několik vteřin odmlčel, jsem označovala třemi tečkami.

Získaná data jsem posléze při segmentaci rozdělila na analytické jednotky, z kterých jsem vybrala ty, které pro cíl mého výzkumu měly nějaký význam. Významným segmentem může být například slovo, věta odstavec či dokonce celý dokument (Hendl, 2005). Během tvorby dat a při jejich analýze jsem prováděla poznámkování, díky kterému jsem si vysvětlila kódy a jejich vztahy, což mi pomohlo k propojení několika úseků dat (Hendl, 2005). Zároveň s poznámkováním jsem dělala kódování, které mi pomohlo data popsat. Na základě nich vznikly kategorie, které se staly základem pro zodpovězení, respektive reformulaci výzkumných otázek.

Zpracovaná získaná data jsem následně použila do empirické části práce. První část empirické pasáže věnuji základním liniím a leitmotivům migračních příběhů mých narátorů. V druhé části interpretuji příběhy narátorů přes vytyčené migrační kategorie v teoretické části. V třetí části empirické pasáže jsem se snažila zjistit, jakým způsobem narátoři konstruují svou identitu ve svém vyprávění.

2.7 Hodnocení kvality výzkumu

Během kvalitativního výzkumu získává výzkumník mnoho informací o malém počtu lidí a právě redukce počtu informátorů (Disman, 1993) spolu s nepružností kvalitativního výzkumu (Hendl, 2005) snižuje možnost zobecňovat výsledky na populaci. Kvůli slabé standardizaci má kvalitativní výzkum relativně nízkou variabilitu, ale naopak díky své nenucenosti a volné formě otázek a odpovědí přináší vysokou validitu (Disman, 1993).

Důležité je tedy brát v potaz moji roli jako výzkumnice. Výzkumník není během výzkumu pouhým pozorovatelem, ale vnáší do něj určitou míru reflexivity. Je nezbytné, aby si výzkumník uvědomil své vlastní názory či postoje a byl schopen je oddělit od nově zjištěných informací z výzkumu (Hendl, 2005). To jsem se snažila činit během celého výzkumu, tak aby byly výsledky co nejvíce validní. Reflexivita totiž napomáhá k nalézání momentů, ve kterých může dojít ke zkreslení dat.

2.8 Etické otázky

Vždy před začátkem rozhovorů jsem narátory obeznámila s průběhem a cílem výzkumu, kterého se účastní. Nabídla jsem jim možnost neodpovědět na otázku nebo rozhovor přerušit, pokud by dané téma bylo příliš citlivé či z jiných důvodů. Sdělila jsem jim, že budou moci odejít, kdykoliv tak budou chtít učinit. Zajistila jsem jim anonymitu v rámci mé práce zaměněním jejich pravá jména přezdívkami. Změnila jsem také jména lidí v jednotlivých příbězích, o kterých se narátoři zmiňují. Dále jsem požádala narátory o jejich vědomé svolení, zda souhlasí s daným rozhovorem a zda si můžu celý rozhovor nahrát na diktafon a použít k mé práci.

3 EMPIRICKÁ ČÁST

Východiskem úvah o konstrukci identit migrantů jsou migrační příběhy, které narátoři vyprávějí. První část obsahuje základní linie životních příběhů každého ze sledovaných bulharských migrantů, kteří se přestěhovali do České republiky po roce 1989. Zvýznamněná je vždy anotace migračního příběhu, který narátor vyprávěl. Mým cílem je analyzovat jeho pozici v migraci. Vytyčuji tedy záchytné body příběhu a momenty, které jsou stavebními kameny, leitmotivy sebesituování se narátorů v migraci.

Následně se pak zaměřuji na migrační příběhy z hlediska jejich obsahové stránky. Mým cílem je zvažovat, co je pro narátory migrace, skrze jaké kategorie o svoji migraci mluví. Přestože se mí narátoři liší v leitmotivech a každý uvažuje svůj migrační příběh jiným způsobem, opakují se v jejich příbězích motivy, skrze které je migrace reflektována. Bez ohledu na to, jak mí narátoři hodnotí vliv určité události na svůj život, jak moc o tom mluví, tak i přesto tu jsou momenty, jevy, přes které je migrace popisována a konstruována. Popisují právě ty kategorie, skrz které o migraci uvažují a které jim jsou společné. Zajímá mne, co pro mé narátory obecně migrace jako proces je.

V poslední části se věnuji klíčové otázce konstruování identity. Můj pohled na identitu konstruktivistický, což znamená, že vnímám identitu jako proměnlivou a ne jako vždy stejnou a zároveň pracuji s předpokladem, že člověk je nositelem více identit (Eriksen, 2007). V kontextu sociální interakce a ve vztahu k člověku, vůči kterému se vymezují, se uplatňují různé identity. A právě narativní rozhovor je takovou sociální interakcí, ve které se vyjednává identita vypravěče a nejen vzhledem k vyprávění samotnému, ale vůči určité osobě či osobám, které jsou součástí daného rozhovoru (Klvačová, 2012). Zkoumala jsem tedy, jaké identity narátoři konstruují ve svém vyprávění v interakci se mnou v kontextu migračního příběhu.

3.1 Migrační příběhy

Cílem následující části je stručně představit obsah jednotlivých příběhů a zjistit, jaká je jejich pointa či leitmotiv a jak příběhy vyznívají. Okolnosti z narátorova předmigračního života jsou od vlastního migračního příběhu odděleny odstavcem.

3.1.1 Žofie

Žofie se narodila roku 1969 české matce a bulharskému otci v Bulharsku. Zde také do doby své migrace žila. Do školky nechodila, ale hlídala babička z tátovy strany, která bydlela v Bulharsku. Do školy začala chodit v sedmi letech. Na prázdniny jezdila k moři

v Bulharsku či na návštěvu do Čech k babičce z matčiny strany. Po osmi letech na základní škole pokračovala na dva roky na gymnázium, které dokončila roku 1987 maturitou. Zde se také seznámila se spolužákem – svým budoucím manželem. Na konci roku 1987 měli svatbu a v následujícím roce se jim narodil syn. Manžel narukoval na dva a půl let na vojnu a Žofie zůstala doma na mateřské.

Vyprávět svůj migrační příběh Žofie začíná k roku 1990. Tehdy se její manžel vrátil z vojny, oba byli bez práce a Žofie krom chvilkové práce prodavačky a servírky si nemohla najít trvalé zaměstnání. Zdůrazňuje, že problém v Bulharsku v té době nebyl pouze s hledáním práce, ale také s nedostatkem potravin v obchodech. Žofie tuto situaci dává do souvislosti s politicky nestabilní situací v zemi. Jako impulz pro odchod ze země zmiňuje českou část rodiny. Když téhož roku přijeli její příbuzní z České republiky (dále jen ČR - pozn. autora) do Bulharska na dovolenou, nabídla teta práci Žofiině matce v ČR. Žofiina matka dala Žofii a jejímu muži o nabídce vědět a oni se rozhodli ji využít. Přestěhovali se do města za svými příbuznými. Migraci chápala v té době jako dočasnou. Jako první začala pracovat Žofie, jelikož díky českému občanství nemusela čekat, na rozdíl od svého manžela, na vyřízení dokumentů, tedy legalizaci pobytu v ČR. Když se manžel získal potřebné dokumenty, začal pracovat v chemickém závodě stejně jako ona. Žofie vzpomíná, že český jazyk se jí neučil snadno, i když hodně rozuměla, když někdo mluvil, sama měla problém se vyjádřit. Skutečností, že v zaměstnání spolupracovala jen s jedním pánem, který sám nebyl moc výřečný, připisuje, že neměla vhodné podmínky pro rozvíjení své jazykové kompetence. Z počátku bydleli u Žofiiny babičky, než si požádali o byt u firmy, u které oba manželé pracovali. Vypráví, že začátky byly těžké, jelikož musela chodit na opačné směny než manžel a do toho se musela starat o syna, kterého střídavě hlídal vždy jeden z nich. Samotnou práci považovala za těžkou a dlouhou. V roce 1995 se jí narodila dcera, kterou však do svého migračního příběhu nezakomponovala a zmiňuje ji pouze jednou ve svém druhém vyprávění o svém předmigračním období. Z prvního bytu se přestěhovali do jiného, lepšího, a tam bydlí do teď. Společnost Čechů příliš nevyhledává, jelikož ji přijdou povahově odměření a cítí, že ji berou jako cizinku. Okrajově zmiňuje české příbuzné, nicméně s úmrtím české babičky, jakoby tato vazba slábla. Cítí se líp mezi Bulhary, ti také tvoří její společnost. Krom toho udržuje aktivní kontakty se svou kamarádkou z dětství, která nyní bydlí v Německu. I když původně Žofie s manželem zamýšleli v ČR zůstat po určitou dobu, plány nevyšly, jelikož si nikdy nenašetřili tolik, aby s tím v Bulharsku vyžili a situace se tam, co se týká práce, podle ní stejně nezlepšila. Svůj život v ČR Žofie shrnuje jako náročný, zejména kvůli práci, která je

unavující a občas cítí mizerně. I přesto se snaží koukat na to co má, co ji život v ČR obnáší. Peníze ji na živobytí stačí, občas si zajede na dovolenou a ve finále je důležité, že se s rodinou mají rádi. Později ještě dodala, že do Bulharska jezdívali dříve, ovšem teď tam nebyli již sedm let. Od té doby tráví dovolenou ve Španělsku a Itálii, protože říká, že příbuzní z Bulharska jezdí na návštěvu za nimi do ČR.

Žofie chápe svoji migraci jako moment definitivního osamostatnění prokreační rodiny. Reflektuje ji jako způsob řešení nevyhovující ekonomické situace rodiny. Výrazným „push“ faktorem pro ni byl nedostatek práce v Bulharsku a špatné životní podmínky. Říká, že byla určitým způsobem tedy nucena vystěhovat se ze země, kterou měla ráda a kde strávila radostné dětství. Bylo zajímavé pozorovat, jak při prvním rozhovoru, který byl zaměřen konkrétně na migrační a postmigrační období, Žofie mluvila kratší dobu a projevovala menší nadšení, než když vyprávěla o svém životu před migrací, kdy neustále opakovala, jak její dětství bylo šťastné a jak ráda chodila do školy.

„Takhle když to vezmu z hlediska dětství tak to bylo lepší než teďka když si dospělá a musíš se o někoho starat a chodit do práce, že jo.“

V jejím životním vyprávění o postmigrační době chybí rodinný kontext, kdy zmiňuje pouze manžela, ale své děti minimálně. Nevypráví o společných zážitcích či vztazích apod. Je to proto, že sobě a manželovi klade za povinnost postarat se o rodinu. Migrace je tedy prezentována jako společné rozhodnutí manželů a jejich společný úkol. Tedy přesto, že v příběhu nemluví příliš o svých dětech, jsou zde přítomny. Žofie se sama situuje do role pečovatelky a uvědomuje si, že tím potlačuje svoje osobní přání. Tím vzniká v jejím vyprávění napětí mezi tím co je a tím co by si přála, aby bylo. Migrace pak vyznívá jako past, do níž se dostala a kvůli čemu se necítí spokojená. Situaci navíc rezignovaně přijímá. Z jejího vyprávění o životě a migraci vyznívá, že Žofie chápe odchod a pobyt v ČR spíše jako nutnou strategii pro vyřešení životního problému, do které byla určitým způsobem vhozena, ale není to něco, k čemu by se ráda vztahovala a považovala by to za úspěch.

3.1.2 Boris

Boris se narodil v Bulharsku roku 1969 do bulharské rodiny. Celý život žil ve vesnici na severu Bulharska a do školy dojížděl. Krom rodičů bydlel ještě s bratrem. Žádné další sourozence nemá. Dovolené netrávil v zahraničí, ale pouze u moře v Bulharsku. Někdy jezdíval se svou rodinou, někdy s přáteli. Na zemědělské škole vystudoval živočišný obor, který dokončil s maturitou. Na této škole se také seznámil s jeho budoucí ženou.

Borisův migrační příběh začíná roku 1987, kdy si vzal Žofii za manželku a v roce 1988 se jim narodil syn. Po úspěšném dokončení autoškoly šel Boris sloužit na dva roky na vojnu. Mezitím proběhla v Bulharsku listopadová revoluce. Když se vrátil z vojny, v Bulharsku už nebyla práce, ani potraviny v obchodech a dokonce byly i problémy s elektřinou. Podmínky, které panovaly v Bulharsku při zavedení demokracie Borise a jeho ženu vyhnaly pryč ze země. Jedno léto byla Žofiina matka a teta s jejím manželem z ČR na dovolené u moře v Bulharsku. Teta měla pro Žofiinu matku nabídku, aby se vrátila do ČR a pracovala tam. Ta ovšem nejela s tím, že ona i manžel v Bulharsku práci mají a čekají na důchod. Boris říká, že když se s Žofií brali, nad odjezdem z jejich rodné země ještě neuvažovali, ale když přišla tahle nabídka, rozhodli se, že zkusí štěstí a přijedou do ČR oni. Sice Boris přiznává, že sám chtěl původně migrovat do Německa, ale jelikož měli syna, situace byla komplikovaná a Žofie to nechtěla riskovat. V ČR měli jistotu práce a střechu nad hlavou, a tak se nakonec rozhodli pro tuto zemi. Zprvu bydleli v bytě Žofiiny babičky z matčiny strany, ve kterém byla sama a navíc trávila hodně času u jejího muže, který bydlel jinde. První začala pracovat Žofie v chemickém závodu. Boris byl tři měsíce bez práce, ale poté v březnu roku 1991 nastoupil do stejné firmy jako jeho žena. Následující rok jeli autobusem poprvé na návštěvu do Bulharska. Vzali s sebou moc dáreků pro všechny příbuzné. Když se z dovolené vrátili, dostali od chemického závodu, v kterém oba pracovali, byt, do kterého se roku 1993 přestěhovali z bytu Žofiiny babičky, ve které strávili dva roky. Do práce chodili na opačné směny, aby se vždy mohl jeden z rodičů starat o syna. Takhle to probíhalo až do jeho šesti let, než Žofie opět otěhotněla a zůstala doma na mateřské a poté již syn začal chodit do školy. V jejich vystudovaném oboru se jim nepodařilo pracovat, jelikož Žofie vystudovala sklářství a on živočišný obor na zemědělské škole. Oba dokončili školu s maturitou. V chemickém závodu pracovali do té doby, než ho zavřeli a to roku 1999. Dostali tříměsíční plat od státu a dva od zaměstnavatele. Ještě předtím, než je propustili, si vzali půjčku, aby mohli doplatit nový byt, do kterého se přestěhovali, v kterém žijí do teď. Díky tomu, že Žofie měla české občanství, mohl si Boris snadno vyřídit trvalý pobyt pro sebe a jejich syna. Boris byl půl roku bez práce, než si našel novou ve firmě, ve které pracuje dodnes. Jako první jim na návštěvu do nového bytu přijela Žofiina sestra a její manžel, kteří u nich strávili pět dní. Boris vypráví, že se český jazyk naučil zejména v práci, ve které všichni mluvili česky. Dál se Boris učil ze slovníku či televize. Co se týká společnosti, dostává se do kontaktu lidí zejména v práci, občas něco i společně slavili, ale přiznává, že celkově vyhledává kontakt spíše cizinců než Čechů, ke kterým necítí hlubší vztah. Povahou jsou podle něj odlišní od Bulharů. Celkově se jim na ČR z hlediska trávení volného času zvykalo špatně,

jelikož byli zvyklí na dostatek restaurací a kaváren, co se jim v jejich novém místě bydliště nenabízelo. Od té doby co si koupili první auto v roce 1996, jezdívali do Bulharska každé dva roky. Pořád očekávali, že se vrátí, i kvůli lidem, které tam měli, ale místní situace se nezlepšovala, ba naopak, a tak zůstali v ČR, kde je rád za to, že mají co jíst a kde bydlet. Naposledy navštívili Bulharsko roku 2011, ovšem nyní si nemohou dovolit brát najednou tak dlouhou dovolenou a od té doby v Bulharsku nebyli.

Práce a zlepšení životních podmínek představovaly pro Borise hlavní motivaci pro migraci. Do této situace byl vehnán okolnostmi, které přineslarevoluce a migraci viděl jako možné řešení jeho problémů. Avšak protože nebyl sám a záviselo na něm dítě, místo vytouženého Německa byl nucen přestěhovat se do ČR, kde měl s rodinou životní jistoty v podobě bydlení a práce. Byl v Bulharsku zvyklý na jiný životní styl, kdy se lidé scházeli venku, povídali si a celkově byli vzájemně otevření, a proto se mu hůř zvykalo na podmínky v ČR. Dle mého názoru si sice na místní život v ČR zvykl, ale necítí se zde šťastný, jako když býval v Bulharsku, jelikož jak sám přiznává, jsou tu sami a nikoho moc nemají. Češi mu povahově nesesdnou a i přesto, že mu nikdo nedělal problémy vyloženě kvůli tomu, že by byl cizinec, měl v životě s nimi špatné zkušenosti a nesnaží se vyhledávat jejich kontakt. Z jeho postoje při rozhovoru a ze samotné délky vyprávění soudím, že nemá problém vyprávět svůj migrační příběh a vracet se k němu, ale zároveň na něm není vidět radost, která by vyplývala z rozhodnutí migrovat či pyšnost na své zásluhy. Spíše přijal svůj osud takový jaký je, a tak tu žije dodnes.

3.1.3 Stela

Stela se narodila roku 1966 ve vesnici jménem Kaloyanovo. Zde bydlela a chodila do školy do osmé třídy. Pak se šla učit do města Plovdiv na švadlenu, kam z Kaloyanova dojížděla. Původně chtěla být učitelka, ale na poslední chvíli si to rozmyslela, jelikož zjistila, že by se jí nelíbilo, kdyby ji žáci zlobili. Po vystudování švadleny se rozhodla pokračovat ve studiu dál. Napoprvé ji pokus nevyšel, a tak musela pracovat osm měsíců, než mohla své štěstí zkusit podruhé. Na školu ji přijali a začala studovat zdravotní laborantku. Mezitím se provdala a porodila dítě. Když ukončila školu, otec ji koupil v městě Hisarya byt, jelikož tam pro ni byla práce a nechtěla, aby musela každý den brzo ráno dojíždět. Pracovala tam zhruba deset let. Po revoluci bylo mnoho lidí propuštěno z práce a časem byl propuštěn i Stely muž. Ten se rozhodl dostat se do ČR, což se mu podařilo a to díky pomoci dvou bývalých sousedů, kteří ho po návštěvě Bulharska vzali s sebou do ČR, v kterém oni už původně nějakou dobu pobývali..

Stela ve svém migračním příběhu začíná svým příchodem z bulharského lázeňského města Hisarya do ČR v roce 2001. V době odjezdu nebyla podle ní v Bulharsku práce, a pokud si člověk nějakou našel, nestačilo to živobytí. V Bulharsku nechala svého syna, v té době patnáctiletého, o kterého se starala její matka. O migraci do zahraničí předtím nepřemýšlela, jelikož to za komunistů možné nebylo a za druhé, protože neuměla cizí jazyk. Na dotaz ohledně jejího syna a situaci v Bulharsku odpovídá, že z práce byla vyhozena, když zjistili, že její manžel pracuje v zahraničí a ostatní její spolupracovnice byly podle nich v horší životní situaci. Jelikož by nemohla celá rodina žít z jednoho platu, rozhodla se Stela následovat svého manžela do ČR a to také z toho důvodu, aby mohl syn dostudovat školu a aby byla s manželem spolu. Následně své matce a svému synovi posílala většinou zhruba polovinu platu na obživu a to do doby, než si našel práci. Začátky byly pro Stelu těžké a to kvůli problémům sehnat práci a naučit se jazyk. S jazykem jí pomáhala majitelka bytu, ve kterém dříve bydlela. Krom toho se učila ze slovníku, televize, čtením časopisů a novin. S finanční stránkou a s hledáním práce ji pomáhaly bulharské rodiny, s kterými také trávila i svůj volný čas. Nesnáze sehnat si práci odvozuje i z toho, že v roce 2001 ještě nebylo Bulharsko v Evropské Unii, a tak potřebovala povolení práce. Situaci vyřešila tak, že si udělala živnostenský list. Když si v roce 2006 Stela našla práci v jedné arabské pekárně, byla donucena si živnostenský list zrušit, aby tam mohla pracovat. Rok na to dostala alergii na mouku a v práci musela skončit. V roce 2007 bylo Bulharsko již v Evropské Unii, a tak tvrdí, že už s hledáním práce nebyl takový problém. Tentýž rok nastoupila do jedné firmy, kde pracuje již přes deset let a je s prací spokojena, jelikož jí byl umožněn profesní růst. Zpočátku začala jako skladový dělník, dále pokračovala jako školitel a nyní pracuje jako kvalitář, což hodnotí kladně, protože dělá více věcí a ne pouze jednu stále dokola. Za tu svůj pobyt v ČR vystřídala s manželem celkem tři podnájemy. V dalším rozhovoru vysvětluje, že z prvního podnájemů je odstěhovali, jelikož se ubytovna předělávala na byty, z druhého museli odejít, protože dědička domu se ho rozhodla prodat a ve třetím bydlí do teď. Hledat bydlení pro ně taky nebylo jednoduché, jelikož chtěla, aby jim místo dočasného pobytu dali trvalý a ten získali v roce 2008. Na konci vyprávění dodává, že si původně s mužem mysleli, že se situace v Bulharsku zlepší, avšak nakonec tomu tak není a navíc když tam jezdívá na dovolenou, přiznává, že se tam cítí jako cizinka, jelikož prostředí i lidé jsou jiní, změnili se. Navíc v Bulharsku již není žádná mládež, všichni mladí totiž migrují do zahraničí, dokonce i její syn, který se přestěhoval do Německa. Celkově shrnuje, že se jí v ČR líbí a je tu spokojená a že se do Bulharska neplánuje vrátit.

Když Stela přišla o práci, dostala se do krizové situace, z které musela ven. Jako řešení se ji nabízelo migrovat do ČR, kde měla svého manžela a i přes problémy s jazykem, sehnání si práce a bydlení je ve finále se svým životem a rozhodnutím odjet spokojená a pokládá svou migraci za úspěšnou. Pozoruhodné je, že v samotném migračním příběhu chyběl rodinný kontext, když pominu krátkou zmínku o synovi a matce na začátku vyprávění. Více informací o nich sdílí až v polostrukturovaném rozhovoru, kde již odpovídá na konkrétní otázky. Celý svůj migrační příběh situuje do ČR, kde se její syn nenacházel, a proto není součástí jejího příběhu. Také považuji za zajímavé, že Stela nehovoří o jejích zkušenostech s Čechy, jaké má na ně názor a jak se mezi nimi cítí. Celkově složku sociální integrace vynechala, ale z jejího projevu nevyznívá, že by ji kontakt s Čechy chyběl či že by ho pokládala za nutný nástroj ke spokojenému životu v ČR. Pro ni je podstatné, že manželem se užívá, z jejich bytu je nikdo nevyhání a že ji byl dopřán kariéerní růst, který její život jako imigranta naplnil.

3.1.4 David

David se narodil v Bulharsku roku 1979 české matce a bulharskému otci, stejně jako Žofie, jelikož jsou sourozenci. Krom toho navíc říká, že se jejich rodiče seznámili v ČR, ale pak jeli společně do Bulharska, kde zůstali do teď. Kromě Žofie má další sestru, která setrvává v Bulharsku. David ji jezdí navštěvovat většinou jednou za rok. David je nejmladší ze všech sourozenců. Chodil na chemickou školu, kterou ukončil maturitou a poté v roce 1999 narukoval na vojnu, z které se vrátil roku 2000.

David začíná své vyprávění tím, jak se po vojně v roce 2000 přestěhoval do města Varna. Od té doby, co skončil předešlý socialistický systém, se začínaly po Bulharsku šířit informace o tom, jak je na západě skvěle a podobně. David říká, že tyto informace navnadily mnoho Bulharů, kteří se rozhodli migrovat do zahraničí. Právě i téměř celá jeho parta z mládí také emigrovala, a tak si řekl, že by také mohl někam jít. Vyznal se k tomu, že ho k rozhodnutí přesunout se za hranice dále inspirovaly návraty lidí pracujících v zahraničí, kteří měli hodně peněz a nové věci. Na základě těchto jevů si vytvořil ideál o bohatém západu, kde se jednoduše vydělávají peníze. Jelikož v té době v Bulharsku práce stejně žádná nebyla, řekl si, že pojede pryč. Na výběru finální destinace měla vliv jeho rodina, jelikož jeho matka byla původem Češka a v ČR se v té době nacházela jeho sestra Žofie a také tety. Další z důvodů, které líčí, je kulturní blízkost Bulharska a ČR v porovnání s arabskými zeměmi. Do ČR migroval roku 2001. Domníval se, že vzhledem k tomu, že je jeho matka Češka a otec Bulhar, bude mu umožněno žít v ČR v rámci sloučení rodiny. To se ovšem neudálo a musel pobíhat po úřadech a shánět různá razítka, například i v Německu. Dále si vyřídil i

živnostenský list i obchodní vízum, ale i to stálo hodně vyřizování, načež říká, že určité věci, které po něm na úřadech chtěli, byly téměř nemožné zajistit. V rámci polostrukturovaného rozhovoru dodává, že sestra mu pobyt v ČR ulehčila jen částečně. Zezačátku mohl sice u ní bydlet, ale byl nucen se starat sám o sebe, a když byl opět v nesnázích, dovolila mu opět u ní přebývat, ale pouze na určitou dobu. Davida první práce byla v autopůjčovně, kde uklízel auta. Vzhledem k tomu, že zezačátku neuměl česky, nemohl si moc vybírat. Stálejší práci si poté našel v obchodu s ovocem a zeleninou, kde strávil čtyři roky. V této práci si dal za cíl, že se naučí česky mluvit. Zprvu to bylo těžké, jelikož nepracoval s Čechy, ale s cizinci, popřípadě s Čechy z pohraničí. Časem se dostal do kanceláře, kde už měl lepší podmínky k tomu, naučit se češtinu. Začínal si uvědomovat, že nebude tak jednoduché vydělat si peníze na západě, jak si představoval. Slíbil si však, že nesnáze ustojí a že se do Bulharska nevrátí, i když zde měl rodiče, kteří by se o něj mohli postarat, či by vymyslel nějakou práci či podnikání. Nevrátil by se, jelikož by se za to styděl. Na druhou stranu nevidí Bulharsko bez potenciálu a rozjímá nad tím, že by tam možná dosáhl i většího úspěchu. Nemyslí si, že by Bulhaři dělali dobře, že utíkají ze své země, jelikož tam teď chybí lidi, aby mohli Bulharsko pozvednout. Díky své migraci si uvědomuje, že patří jinam, než kde je, i přesto že se určitým způsobem asimiloval. Navíc se cítí diskriminovaný za to, že nyní do Evropy přichází muslimští migranti, kteří dostávají v podstatě za nic peníze ze systému, do kterého David odváděl spolu s dalšími Evropany daně. Tvrdí, že když přišel do ČR on, nikdo mu nic nedal. Stát ho celkově podporoval jen chvíli, což ani nepočítá za velkou pomoc. Dále ve vyprávění odbíhá od svého migračního příběhu a věnuje se situaci migrantů v Evropě. Na konci uvádí, že uvažuje nad návratem do Bulharska, pokud bude ČR přijímat muslimská pravidla. Na doptání shrnuje svůj momentální stav, kdy bydlí v Praze a má zde svůj vlastní obchod.

David nepotřeboval uživit rodinu, ale sám sebe. Hlavní „push“ faktor pro něj představoval nouze o práci v Bulharsku, ale také nedostatek prostoru pro seberealizaci. Jeho další inspirací byla migrace jeho přátel do zahraničí a pozitivní informace, které o západu slyšel. Má za to, že kdyby zůstal v Bulharsku, byl by schopen si najít práci nebo by začal podnikat, avšak domníval se, že svůj potenciál využije více v zahraničí. Pro něj migrace nepředstavovala nutnost, ale spíše možnost, jak si vylepšit svou situaci. Migrace pro něj znamená jakýsi osobní projekt. Chtěl si dokázat, že se dokáže o sebe postarat a že je schopen dosáhnout vytyčených cílů. Věřící, že by uspěl i jinde, nejen v ČR. Z vyprávění absolutně vynechává prvky sociální integrace, z čehož soudím, že to pro něj v rámci své migrace a postmigračního období není příliš podstatné. Že se nejedná o rodinný typ, je zřejmé z toho, že

se nebaví o žádném partnerovi, dětech či intencích založit si rodinu. O své současnosti se baví pouze krátce a na vyžádání. Vysvětlují si to tím, že ve vyprávění svého migračního příběhu zaběhl do politických záležitostí, které měl spojené s migrací, ale sám odběhl od svého migračního příběhu, v rámci kterého se soustředil na dobu těsně před migrací a po migraci, než se jeho život určitým způsobem ustálil.

3.2 Migrace skrz kategorie

V této podkapitole mne zajímalo, skrze jaké kategorie narátoři konstruují migrační příběh.

3.2.1 Migrace jako mimořádná událost

Migrace je narátoři interpretována jako mimořádná událost v jejich životě. Z vyprávění vyplývalo, že se v době migrace cítili být součástí Bulharska. Opustit ho nepopisovali v žádném případě jako samozřejmost. Rozhodně neříkali, že by se jednalo o rozhodnutí, k němuž dlouhodobě směřovali, či je na ně společnost připravovala. Například Stela tvrdila, že o migraci ani nepřemýšlela. Neměla žádnou zkušenost s pobyty v zahraničí během komunistického režimu a nemluvila cizími jazyky.

„Předtím jsem nikdy neuvažovala pracovat v cizině. Za prvé, za komunisty jsme nemohli do zahraničí a za druhý, neuměla jsem cizí jazyk. Učila jsem se francouzštinu ve škole.“ Stela

Naopak migrace se objevila náhle a oni se s ní museli vyrovnat. Vyrovnání se s ní pak bylo interpretováno v dilematu zůstat v migraci a stavu ne-normality, či se vrátit zpět do Bulharska.

„Takže to jinak, jinak, kdybych si dal ruku na srdce, spoustakrát se stávalo, že jako jsem si řekl a dost, stokrát lepší by bylo, kdybych se vrátil v Bulharsku. Měl bych kde bydlet, mám rodiče, který se o mě postarají, něco dostanu od sociálky, když je to jako nějaký minimum nebo si náhodou najdu nějakou práci nebo tam si vymyslím nějaký podnikání nebo něco. Protože je jednodušší něco říkat, kdyby jsem tam byl, tak bych tam chcípнул bez práce a bez to..“ David

Migrace byla pak také dávána do souvislosti s nereálnou představou okolí, které se na migranta dívá jako na mimořádnou osobu.

„Tím pádem já pracuju, manžel je v cizině, on jako víš, trhá ty peníze ze stromu v cizině. Chodíš ty peníze a trháš... To ze srandy, že jo.“ Stela

Odchod do jiné země otevřel otázku, kam patří. Přinesl pocity vykořenění, pocity ne-normality, ne-přináležitosti, a to jak do ČR, tak k Bulharsku.

Zajímavé je, že přestože v jednom plánu narátory artikulují, že je pro ně migrace zásadním zásahem do života, že se pro ně nejedná o samozřejmou věc, ve svých vyprávění upozorňují na to, že migrace lze chápat jako normální strategii. Například David říká, že v době kdy odcházel ze země on, odcházeli i další vrstevníci.

„V tom smyslu, různé informace, jak se mají na západě, jak tam prostě je to super a tak dál a tak dál. A začalo hodně Bulharů, začali utíkat do zahraničí. Takže jako s u partu co jsme byli jako děti, co jsme byli za mlada, tak tam skoro nikdo nezůstal. On někdo šel v Itálii, druhý šel do Španělska, v Řecko tam hodně chodili. No a já jsem si říkal, že taky asi musím někam zajít.“ David

3.2.2 Migrace jako řešení problému

Právě proto, že je migrace narátory chápána jako ne-normální, vyprávěli, že rozhodnutí opustit Bulharsko bylo vyvoláno problémy, s nimiž se potýkali a které museli řešit. Bulharsko se v 90. letech a na přelomu milénia potýkalo s ekonomickou transformací. Klíčový byl pro narátory nedostatek zdrojů, respektive nezaměstnanost.

„Prostě on byl v cizině, vydělával si a já taky a máme jedno dítě a máme malou rodinu, tak mě museli propustit. Tam zůstaly dvě kolegyně. Ta jedna byla operovaná, nebyla vdaná, takže byla sama a ta druhá byla rozvedená s dvě děti. Tak ty dvě nechaly, jednu z nás tři museli propustit, tak to jsem byla já. Protože že jo není spravedlivý, abych já byla v práci, manžel v cizině a jedno dítě... Takže my jsme byli pro ně pracháči.“ Stela

S migrací narátory tedy spojovali možnost vydělat si peníze, které by potom investovali jak do provozu rodiny, tak do budoucnosti další generace. Konkrétně pro Stelu byla migrace výjimečným krokem z toho důvodu, že ji umožnila zaplatit synovi studium a uživit svou matku. Pro Žofii a Borise je migrace mimořádnou událostí zase proto, že hrála zásadní roli v uživení a zajištění rodiny.

Migrace byla i řešením partnerských vztahů, respektive vedla ke sloučení manželského páru. Stela mohla být opět se svým manželem pospolu potom, co sám emigroval již dříve do ČR.

„Práce možná byla, ale musela bych nejdřív na pracák a musela bych něco hledat, ale když mě propustili, tak jsme se rozhodli, že přijedu sem, abysme byli spolu jako rodina, že jo a abysme mohli posílat jako peníze pro syna aby se vyučil, protože musel tu střední školu dokončit.“ Stela

Migrace je v příbězích mých narátorů dáována do souvislostí se situací v zemi původu, se kterou nebyli spokojeni. Tato situace byla výsledkem změny režimu, která byla doprovázena řadou problémů a právě migraci si mí narátoři zvolili jako způsob vyřešení problémů, které je zahnal do tísně, zejména finanční a existenční.

3.2.3 Migrace jako pohyb mezi dvěma státy

Právě při porovnání jejich země původu se zeměmi západu, viděli mí narátoři pozitivní vidinu budoucnosti právě na západnější straně Evropy a to i přes náklady, které museli vynaložit na cestu, zařizování dokumentů, počáteční nejistoty a opuštění země původu.

V naracích se jako klíčový „push“ faktor, který je vyhnal z Bulharska, ukázal nedostatek práce. Nikdo práci v době odjezdu neměl a vidinu na lepší příležitosti pro ně představovala právě cesta do zahraničí.

„Ono tě to hodně ovlivňuje jak tam přichází občas lidi kteří žijou v zahraničí a oni mají peníze a novy věci a tak sem si vytvářel takový ten ideál, že prostě peníze tam se vydělaj, půjdeš tam jako a bude to dobrý, práce tam je, narozdíl od Bulharska, který nejenom že je za směšný plat, ale ani ta práce tam prostě není.“ David

Krom málo pracovních příležitostí často zmiňují i nedostatek potravin v obchodech jako významný „push“ faktor či také například výpadky elektřiny.

„No když jsem se vrátil z vojny prostě, v Bulharsku prostě nebyla už práce, nebyly prostě potraviny v obchodě, všechno prostě po tý demokracii, po tý revoluci, bylo takový že, hm, byl tam jakoby, zastavovali, já nevím, na dvě hodiny elektriku, že nebyla elektrika.“ Boris

V migračním příběhu odmítli Bulharsko za adekvátní místo k žití a měli pocit, že jim nezbyvá nic jiného, než zkusit své šance jinde.

„To, prostě dělali takový režim, to bylo po demokracii. No a my jsme se rozhodli, že přijdeme sem, zkusíme to.“ Boris

Pro mé narátory se nejednalo o rozhodnutí čistě z jejich vůle, ovšem cítili, že jsou lapeni do pastí, že se nachází v situaci, kterou musí vyřešit, pokud si přejí zajištění rodiny.

„Jsem tam byla jenom servírka, jenom měsíc, ani ne možná, táta bez práce, já bez práce, tak jsme si říkali, že vezmeme Dominika a přijdeme sem, jenom na nějakou dobu, ale jako nemysleli jsme, že tady zůstaneme na trvalo, že jo.“ Žofie

Dané „push“ faktory je vyháněly z jejich země původu a pozitivní charakteristiky ČR pro ně zase představovaly „pull“ faktory, které je do této země lákaly. Mezi „pull“ faktory patřila přítomnost jejich příbuzných v ČR a více pracovních příležitostí. Díky svým příbuzným, v Stelině případě díky manželovi, měli daní migranti zpočátku kde bydlet, byl jim ulehčen přesun a sníženy vlastní investice, které museli do migrace vložit. Měli tu tedy nějakou jistotu, na kterou se mohli obrátit a zároveň v nouzi využít.

„Já jsem chtěl jako do Německa, ale mamka řekla jako že ne, ona chtěla aby Dominik přišel s náma, že jo. Já jsem ho zase nechtěl tahat do Německa, protože jsem nevěděl jak to tam bude že jo. A tady jsme měli jakoby kde bydlet, že jo, mamka by začala práci, a takhle kdybysme jeli do Německa a já nevím jestli Dominik třeba, by nám nepřekážel nebo... Bysme neměli kam bydlet, kdyby jsme byli bez něj, tak by nám to bylo jedno, že jo... Nějak bysme to vydrželi chvíli.“ Boris

David také jako další „pull“ faktor zmiňuje blízkost ČR k Bulharsku. Díky tomuto předpokladu měl za to, že se nebude muset tolik přizpůsobovat jako v porovnání s arabskými zeměmi.

„Takže jsem si říkal, kam pojedu ale. Tak jsem se rozhodl, že pojedu do Česka, protože moje máma je Češka, měl jsem tam ségru a babičku v té době, nějaký ty tety, tak jsem si říkal, pojedu do Česka. Za prvé, je to jakoby hodně blízko Bulharska, z takovýho hlediska že máme podobnou kuchyň, kulturu, zvyky, mentalitu, takže prostě tam se nebudu muset přizpůsobovat, než kdyby to bylo něco úplně odlišnýho. Samozřejmě třeba bych nikdy nešel jakoby, i kdyby dávali já nevím jaký platy, do nějakých arabských zemí, protože tam je naprosto odlišná kultura. Takže jsem přišel do Český republiky.“ David

Pull faktory ČR zvažovali i ve vztahu k dalším lidem, kteří s nimi podstupovali migraci.

„Já jsem chtěl jako do Německa, ale mamka řekla jako že ne, ona chtěla aby Dominik přišel s náma, že jo. Já jsem ho zase nechtěl tahat do Německa, protože jsem nevěděl jak to tam bude že jo. A tady jsme měli jakoby kde bydlet, že jo, mamka by začala práci, a takhle kdybysme jeli do Německa a já nevím jestli Dominik třeba, by nám nepřekážel nebo... Bysme neměli kam bydlet, kdyby jsme byli bez něj, tak by nám to bylo jedno, že jo... Nějak bysme to vydrželi chvíli.“ Boris

V téže citaci zaznívá, že narátoři neuvažovali jen o „pull“ faktorech, které je lákali k migraci do ČR. Přemýšleli i o dalších vhodných cílech migrace. V tomto směru je právě Německo důležitou destinací. V migračním příběhu i v rámci polostrukturovaných rozhovorů narátoři připomínali, že tam v současnosti žijí jejich příbuzní a přátelé.

„Protože jsem sem nechodila do školy, nemám tady ty kamarádky, třeba který jsem měla ze školy... Jak se stýkám se Sárrou, když je v Německu. Chodíme si na návštěvu, protože jsem s ní vyrůstala.“ Žofie

Bulharsko pro ně tedy bylo zemí s nezaměstnaností, politickou nestabilitou a bez zásobování. Oproti tomu v ČR měli možnost práce a rodinné příslušníky.

„A máma říkala, že jo, že tady v Bulharsku není práce, že nic není, ani po obchodech nic nebylo, protože to bylo připravováno, aby se začali lidi bouřit, demonstrovat, aby se stala ta změna, že jo. Takže, pak ona psala, že tady je práce, že kdybychom chtěli, tak tam můžeme jít pracovat v chemickém závodě, že tam je práce.“ Žofie

3.2.4 Imigrační politika státu

V migračních příbězích zaznívá, že i na úrovni legislativy se museli narátoři potýkat s odlišnými podmínkami a povinnostmi než většinová společnost, aby jim bylo umožněno legálně přebývat v dané zemi.

Narátoři si uvědomovali výhodu státního občanství. Boris vyprávěl, že občanství jeho ženy celou rodinu zvýhodňovalo.

„Já jsem třeba jako Bulhar, ale máma je Češka. Na základě toho, že ona je prostě Češka, tak mě dali trvalý pobyt, že jsme manželé. Tady jsme na cizineckou policii že jo, požádali o ten trvalý pobyt, tak mi přidělili rodný číslo. A Dominikovi taky dali trvalý pobyt, na základě toho že já mám, tak dostal taky trvalý pobyt.“ Boris

Na rozdíl od ostatních měla Žofie české občanství, a tak ji imigrační politika státu nedělala veliký problém. O legalizaci svého pobytu se takřka nezmiňuje. Přesto i ona si podobně jako ostatní narátoři uvědomuje, že migrace je spojená s vyřizováním dokumentů.

„Poprvé jsem začala já, protože jsem byla jako Češka a táta musel čekat na vyřizování papíry.“ Žofie

Narátoři mluvili o tom, že byli občany Bulharska, což je limitovalo v řadě oblastí, v přístupu do struktur českého státu. Nicméně nejvíce zdůrazňovali hlavně oblast zaměstnání. David a Stela pak svoji zkušenost s legalizací pobytu ještě dále spojují s vyřizováním živnostenských listů. David přiznává, že netušil, že si bude muset projít tolika záležitostmi, aby mohl v ČR normálně fungovat. Měl za to, že když je jeho matka Češka, tak dojde nějakým způsobem ke sloučení rodiny a bude mu umožněno v ČR žít. Netrvalo dlouho a zjistil, že tomu tak není a například pro razítka musel jezdit až do Německa. Stejně jako Stela, měl zájem o vyhotovení živnostenského listu a dále také obchodního víza. I přes kritéria, které mu dávali a požadavky, které mu přišly na jeho vkus velmi vysoké, podle něj často téměř nesplnitelné, David setrval a snažil se dané požadavky splnit. Zde vidíme jeho ambicióznost ve snaze být podnikatelsky aktivní, vytvořit si vlastní projekt a uspět.

„Vůbec jsem netušil, kolik jakoby všechny peripetie budu muset projít tady, abych tady vůbec mohl bejt. Já jsem žil v domněnce, že prostě když moje máma je Češka, táta Bulhar, takže v rámci sloučení rodiny, nebo prostě je to logický, že mi bude umožněno tady bejt, no toto bylo moje očekávání, který vlastně vůbec takhle nebylo. V té době se muselo jezdit do Německa pro razítka, aby si tady mohl bejt maximálně tři měsíce, pak si musel cestovat někde do zahraničí. Tak v té době jsem si vyřizoval i živnostenský list, po úřadě po mně chtěli takový věci, který bylo, dá se říct, téměř nemožný splnit. Třeba uvádím příklad, po všechny ty papíry a všechny ty dokumenty, který musíš nasbírat, tak ještě jsem musel podat žádost o obchodní vízum, který by bylo jako by na rok a na dva a o hodně víza se žádá tak, že de facto jakoby začínáš tady podnikat a v té době, aby si začal podnikat, tak si musel mít na účtě 124 tisíc korun a dal jsem obrovský věci, který by člověka ani nenapadlo, takový kritéria, aby jsem vůbec tady mohl bejt.“ David

O složitosti byrokracie vypráví i Stela, která měla konkrétně problém s povolením práce a vyřizováním trvalého pobytu.

„Na začátku aby sis našel práci, to bylo těžký, protože 2001 rok ještě Bulharsko nebylo v EU, takže to jsme potřebovali povolení práce. To si musel počkat měsíc třeba, ten zaměstnavatel musel počkat měsíc v úřadu práce, aby byli zájemci o to pracovní místo a pak tě vzal pracovat. Potom jsem si udělala živnostenský list, který byl více vyhovující, protože si mohl sám hledat práce a jako sám začít pracovat.“ Stela

Vyprávění o migraci je tedy založeno na legalizaci existence vůči cílové zemi. Nikdo neuvažoval o vyvázání ze vztahu k Bulharsku. Roli ovšem hrála i mezinárodní politika, přesněji vstup Bulharska do Evropské unie. Stela s Davidem konstatují, že se díky tomuto vstupu podmínky pro ně jako pro imigranty v ČR zlepšily.

„Takže 2007 už to bylo lehký, protože už jsme mohli pracovat všude bez to povolení práce, takže jen požádáš, vyplníš ten dotazník, že jo, pak potom ten pohovor a buď si tě vezmou nebo ne.“ Stela

3.2.5 Migrace jako členství v sociálních sítích

V migračních příbězích Žofie, Borise a Stely zaznívá, že se pro migraci rozhodli s ohledem na vlastní domácnost, respektive v kontextu své rodiny. Naopak David deklaruje, že se v jeho případě jednalo o volbu racionálně kalkulujícího jedince. Klíčovou roli v rozhodování hrála jejich rodina, kterou se snažili ochránit před možnými riziky a relativní chudobou. I když teorie, nazývající se nová ekonomie migrace, opírající se právě o rodiny a domácnosti, nezahrnuje vysvětlení pro přesun celých rodin, jak tomu bylo v případě Žofie a Borise, pomáhá nám zohlednit fakt, že při rozhodování jedinců migrovat hrály roli i jiné osoby, konkrétně rodinní příslušníci, než jen oni sami. U Stely to byla její matka se synem, kteří tvořili její sociální síť, kterou podporovala remitencemi.

„V té době už tam práce nebyla tolik, to i do dneska není moc práce. A když seženeš něco, tak to není hm.. no nestačí ti to na živobytí. O syna se starala maminka a my s manžela jsme posílali peníze na živobytí.“ Stela

Co se týká ČR, Žofie a Boris zde měli společnou sociální síť, která byla tvořena Žofiinou babičkou, která je nechala spolu s dítětem u sebe bydlet. I přesto, že jí platili nájem, tato možnost pro ně představovala snížení jejich ekonomické investice, dokonce i sociální i emoční, jelikož nemuseli být ve stresu z nedostatku peněz a skončením na ulici či jak sama Žofie zmiňuje na ubytovně. Na otázku, s kým se v ČR stýká, odpověděla, že tu má tety, které občas vídá a i s babičkou, než umřela, chodili na návštěvy. Žofie zmiňuje, že má v ČR půlku

rodiny, čímž ospravedlňuje nejen svoji, ale i rodinnou pozici a právo na to tu být, ale i přesto, že má sama české občanství a české příbuzné, cítí se v ČR spíše jako cizinka, což naznačuje, že dané fakta a její migrační síť ji příliš nepomohly zbavit se pocitu marginalizace.

Pro Stelu představovala sociální síť její manžel, který již v ČR žil a ovlivnil ji tak výběr cílové země své migrace. Měla takto šanci být se svým mužem a společně překonávat překážky, které se jim postavili do cesty. Na druhou stranu musela opustit svou matku a svého syna. Je vidět, že faktor práce byl pro ni velice silný, jelikož se kvůli tomu vzdala možnost být se synem, což značí, že v jejím případě byla migrace než volbou víceméně vnučená možnost.

I David uvažoval o migračních sítích, které mu poskytly zázemí při migraci do ČR. Blíže se k tomu vyjadřuje na vyžádání v polostrukturovaném rozhovoru.

„Ségra mi pomohla s bydlením na začátku. Nechala mě u sebe, než jsem si něco jiného našel. Jsem se pak staral sám o sebe. Stalo se i, že jsem byl vyhozen z bytu, a tak jsem musel žít zase u ségry na nějakou dobu, ovšem to se jejímu manželovi moc nelíbilo, tak jsem šel pak u tety Vera a ta mi i půjčila peníze, abych si vzal něco k bydlení. To je tak všechno co mi tady pomohli.“ David

Z vyprávění mých narátorů vyplývá, že existence migračních sítí jsou v migračním příběhu důležité. Korespondují nejen s volbou cílové země, snižují migrační náklady a promítají se do procesu adaptace a integrace.

3.2.6 Migrace jako důvod postmigračních procesů

Všichni moji narátoři se ve svém migračním příběhu zabývají integrací do nové společnosti. Všichni se nějakým způsobem vztahovali ke čtyřem dimenzím integrace, tedy uvažovali o strukturální, kulturní, interaktivní a identifikační dimenzi integrace.

Integrace byla závislá na legalizaci pobytu (viz výše). Klíčové bylo získat trvalý pobyt. Důležitou roli v příběhu všech narátorů hrálo také získání zaměstnání, respektive podnikatelská činnost.

„Já už teď v Česku mám trvalý, ale dříve jsem měla přechodný pobyt, takže každý rok jsme museli do cizinecké policie, aby nám prodloužili na rok. Že jo, tam jsme potřebovali spousta papíry. V roce 2008 jsem požádala o trvalý pobyt, takže teď už je to v pohodě.“ Stela

V jejich vyprávění tyto překážky měly ukázat, jak dobře migraci a postmigrační procesy narátoři zvládli, čímž se úspěšně začlenili do struktury ČR.

V rámci kulturní dimenze se u všech objevily zmínky pouze o českém jazyce, o jiné stránce kulturní integrace v jejich životních příbězích není řeč. Každý z narátorů projevil snahu se český jazyk naučit, aby si například mohli najít práci, domluvit se s okolím a celkově v ČR fungovat. K ovládnutí češtiny používali různých nástrojů, mezi kterými patří používání slovníků, koukání se na české pořady v televizi, četba knih a časopisů.

„Z Bulharska taky jsem si přinesla bulharsko-český slovník, který mi taky moc pomohl. Dívala jsem se na televizi, hlavně ty český pořady, kde se mluví pomalu a srozumitelně. Taky jsou tam obrázky. Četla jsem časopisy, noviny, prostě všechno možný jsem používala, abych zmenšila tu jazykovou bariéru.“ Stela

O interakcích s místními lidmi se narátoři zmiňují málo a pokud ano, tak spíše ve špatné konotaci. Pozitivní aspekt interaktivní dimenze integrace vykazuje Stela ve zmínce o její bývalé majitelce bytu, která jí pomohla s jazykem. Její původ však není znám. O dalších vztazích a interakcích s většinovým obyvatelstvem již nemluví a David také ne. Žofie s Borisem přiznávají, že obecně vyhledávají více kontakt cizinců než Čechů.

„Koho máme? Nikoho nemáme...Nevim no, to je... Máme možnost se s někým bavit, ale prostě... Máme spíš špatný zkušenosti s těmi lidmi, který nejsou takový, jaký byli v Bulharsku, já nevím... Povahově jsou jiný.“ Boris

„Máme tady tety, občas s nějaký ty tety se stýkáme. Babička už umřela, předtim s babičkou, jsme chodili na návštěvy, že jo, ale my máme tady aspoň půlku rodiny, my nejsme úplně jako řekneš nějaký cizí tady. A s Čechy se tak nějak moc nestýkáme. Oni jsou trochu jiný, ono pro nich stejně, i kdybych byla Češka, stejně bych pro ně byla cizinka prostě. Podle toho jak mluvíš a to... A oni nejsou tak otevření jako třeba my, nebo to...“ Žofie

Identifikační dimenze integrace, která se zaobírá identifikací migranta se systémem hostitelské země a se sociálními skupinami, je v případě mých narátorů také zmiňována. Hraje stejně významnou roli v konstrukci příběhu, přestože není naplněna. Tedy ve svých vyprávěních se moji narátoři se systémem se sice určitým způsobem ztotožňují, respektují ho a žijí dle místních pravidel, avšak zároveň se necítí jako součást kolektivu, ale spíše jako cizinci, která se necítí být úplně doma ani tady, ani tam. Nejsilnější je tento pocit cizosti zřetelný ve vyprávění Žofie a Borise.

„Tady je to takový, jak bych to řekla... Jako trošku cizí. Ono kolik bys tady byla, oni i ti Češi jsou samo o sobě takový, že by tě moc nebrali vážně, nebo jak bych to řekla.“ Žofie

Stela je se svým životem v ČR spokojená a líbí se jí tu, vede si dobře jak s prací, v které ji byl umožněn pracovní růst, tak má i zajištěné bydlení, avšak sociální stránka a další záležitosti vypovídající o její identifikaci s ČR v jejím vyprávění chybí.

Davidova identifikace s ČR a v podstatě s Evropou jako takovou vyplývá z jeho nárokování peněz ČR, které označuje jako „naše“. Jiné známky identifikační dimenze integrace u něj schází.

„Tak tady vidím pouze jediný možný důvod, že si přijdou sem prostě pro nějaký peníze, který tady, jsme se vlastně dožili do okamžiku, kde naše peníze, který my odvádíme do systému jsou rozdávány lidem z jiného kontinentu, jenom protože sem přijdou. Jo, já jsem kdysi když jsem přišel, tak nikdo mi nedal nic, ani teďka mi nikdo nic nedal. V životě mi český stát... Asi mě podporoval, nevím, tři až pět měsíců, když jsem byl bez práce, mi dával, já nevím, jestli to bylo šest tisíc... To bylo všechno. A nepovažuju toto, že stát mi něco dal, protože jsem mu na daně a na sociální mu odvedl jakoby milionkrát víc. Takže, o tom žádám. A nechápu jako že najednou prostě tady ty lidi jsou tak prostě upřednostňováni a já jsem byl tak... diskriminovaněj.“ David

V rozhovoru dále potvrzovali, že migrace pro ně znamenala do jisté míry přerušení kontaktu.

„Takhle když to vezmu z hlediska dětství tak to bylo lepší než teďka když si dospělá a musíš se o někoho starat a chodit do práce, že jo. Takže to nemůžu nějak porovnat. Tam jsem nějak zkušenosti neměla, ale jako tam jsem se cítila líp než tady třeba no, ale to bylo.“ Žofie

Pocity vykořenění vyjadřovali odkazy na současnou zkušenost s návraty do Bulharska.

„Už ty lidi taky se změnili povahou, jsou víc závistiví, nejsou tak komunikativní jako dříve... Prostě jako všude všechno se mění.“ Stela

V Bulharsku zanechali část rodiny, se kterou musí udržovat vztah na dálku, popřípadě tyto vztahy podporují vzájemnými návštěvami. I přesto je znatelné, že migrace se zapříčinila o oslabení jak vztahů s rodinou, tak i s ostatními lidmi žijícími v Bulharsku.

3.2.7 Migrace jako sociální nerovnost

Významné je, že narátoři nehovoří o tom, že by se cítili být v sociálně nerovném postavení. Ani v jednom z rozhovorů s mými narátoři se nenachází náznaky sociální nerovnosti ve smyslu pocitu ponížení či špatné zacházení od někoho výše postaveného. Jestli

se nějaké v jejich životě objevily, pravděpodobně nehrály velkou roli a neovlivnily je natolik, aby je museli ve svém příběhu vyličít. Přestože se identifikují ve vztahu k jedné etapě svého života jako cizince v ČR, nereprezentují tento status v souvislosti s diskriminací. Boris dokonce sděluje, že on sám kvůli svému původu problém s místními lidmi v ČR neměl.

„Ale kvůli tomu, že jsme byli cizinci, tak jsme přímo problém neměli snad. Aspoň já takový zkušenosti nemám.“ Boris

3.2.9 Migrace a vznik nových institucí

Možná i proto, že v jejich příbězích nebyla vyjádřena žádná zkušenost se sociální nerovností, v migračních příbězích nevystupují žádní zprostředkovatelé, neziskové organizace, kteří by pomohli migrantům etablovat se v ČR. Opakuje se již výše uvedená teze, že migrační příběhy byly budovány jako zvolená cesta za cílem, který člověk vlastními silami dosáhne. V případě, že se mu to nevede, zůstává na půli cesty, ale nežádá intervence z vnějšku.

3.2.10 Transnacionální migrace

Znaky transnacionální migrace se objevují v rozhovorech se Stelou, která po migraci zasílala remitence svému synovi a matce, aby se mohli uživit. Poté, co si její syn našel stabilní práci, nemusela mu nadále zasílat peníze tak často jako předtím. Po odchodu syna do Německa mu neposílala již nic a tím se přestala participovat na dění v Bulharsku a znaky transnacionální migrace tak u ní vymizely.

„Tak syn když začal pracovat, tak už jsme nemuseli tolik, jenom když já nevím, si museli něco koupit... Málokdy. My jsme ty peníze třeba přes hranice nosili a dali jim to. Jako větší částku že jo... Prostě do té doby než jsme zase přijeli. Málokdy už potřebovali, protože syn už pracoval že jo, ale někdy už mu nestačilo, ale už jsme neposílali tolik peněz. A pak už odjel do Německa, to už jsme mu nedávali vlastně nic.“ Stela

V migračních příbězích naopak vystupuje Bulharsko jako země, která se změnila. Narátoři nepatří ani tady, ani tam. Transnacionalismus se obrací naruby. Není to tak, že narátoři participují na životě ve dvou státech. Narátoři se naopak stahují do sebe.

„Tak my jsme se učili v Bulharsku, že jo, tam máme ty kamarády z dětství, že jo, to je něco jinýho než přijdeš někde a... I když ty kamarády, co jsme měli už jsme pryč hodně dlouho takže...Bysme se bavili asi, ale už je to takový... Jinak, jiný. To stejný i s příbuzný co tam

máme. Jsme ztratili, takový ten kontakt, jaký byl předtím. Pravidelný... I jak jsme tam teď dlouho nebyli. Naposledy snad v roce 2011.“ Boris

Je tudíž jasné, že se v případě mých narátorů nedá říct, že by působili „tady“ a „tam“, ale v podstatě pouze v zemi, kde se aktuálně nachází, z čehož vyplývá, že jejich migrace není transnacionální. Výjimkou je David, který stále prokazuje zájem o situaci v Bulharsku a neztrácuje tuto zemi jako neperspektivní.

„Pravděpodobně na konci skončíme v Bulharsku a vrátíme se ke kořenům.“ David

3.2.11 Migrace a druhá generace

Jediný, kdo mluvil o vzdělání svého dítěte ve spojitosti s migrací je Stela. Ta se nechává slyšet, že migrovala právě proto, aby mohl syn pokračovat ve studiích. Nebylo to však vzdělání, které měl získat v České republice, ale ve své zemi v Bulharsku, kterou v té době tížila špatná ekonomická situace, kdy mnoho lidí mělo problém zajistit školu a školní potřeby svým dětem. Chtěla, aby si dokončil své rozdělané vzdělání, a tak ho v jeho patnácti letech opustila a odjela za svým manželem do ČR. Stela tak obětovala možnost být se svým synem v období jeho dospívání za cenu pokračování jeho studia a uživení své rodiny, která tak byla rozprostřena ve dvou zemích.

Žofie s Borisem svého syna nenechali v Bulharsku a migrovali s ním, ale z příběhů ani jednoho z nich nevychází najevo, že by jejich migrace byla motivována jeho studiem v ČR, z čehož usuzují, že to nepovažují za prioritu své migraci a i při neúspěchu svých dětí ve škole nebudou mít pocit absolutního zklamání a ztracení smyslu jeho života. Rozhodně však v jejich příběhu hraje druhá generace důležitou roli ve smyslu motivace k migraci a zároveň děti pro ně představují kotvu jejich života v ČR. Neodejdou zpět do Bulharska už jen proto, že zde žijí jejich děti.

„Jsem tam byla jenom servírka, jenom měsíc, ani ne možná, táta bez práce, já bez práce, tak jsme si říkali, že vememe Dominika a přijdeme sem, jenom na nějakou dobu, ale jako nemysleli jsme, že tady zůstaneme na trvalo, že jo. No a pak jsme začali pracovat. Poprvé jsem začala já, protože jsem byla jako Češka a táta musel čekat na vyřizování papíry... No, a pak jsme Dominika zapsali do školky... No, a tady jsme to, zůstali do teď...“ Žofie

3.3 Identita narátorů

Tato část se věnuje výzkumné otázce, jaké identity jsou přítomny v migračním příběhu, respektive s jakými dalšími identitami se pojí identita migranta. Výklad představí konstruování identit jednotlivých narátorů.

3.3.1 Identita Žofie

Z hlediska vyjednávání identity se Žofie nejvíce vztahuje k rodině a jejímu zabezpečení. Cítí se být členem rodiny a vůči ní projevuje největší loajalitu, proto v příběhu zaznává, že se stará více o druhé než o sebe. Mluví o rodině orientační, která je bulharská a o české, kterou má v ČR. I když by Žofie nejraději v Bulharsku zůstala, nechtěla, aby v Bulharsku její rodina živořila, a tak migrovala do jiné země, kde měla lepší vyhlídky na její uživení, čímž dává najevo svou dominantní identitu příslušníka nukleární rodiny. I když se Žofie o dětech zmiňuje spíše okrajově a v situacích, kdy musela něco řešit, než když s nimi trávila volný čas, členství v rodině je pro ni podstatné a její identita matky se ukazuje na tom, pro koho udělala oběť, když migrovala a zároveň se to ukazuje i v tom, pro koho tady nadále chce zůstat.

„I když jsme nemysleli, že tady zůstaváme napořád, i když, tolika peníze si neušetřil, aby ses mohl vrátit a něco začal podnikat. Vy už jste pak začali chodit do školy a už... Ani neumíte mluvit bulharsky, ani pak jste tam nechtěli, už pak ani my jsme nechtěli, protože jsme si zvykli na ten život tady. No tak, takhle no.“

Výraznou identitou v Žofiině narativu o migraci je identita manželky. Často mluví v množném čísle s odkazem na svého muže. Deklaruje, že všechna rozhodnutí dělá buď ve spolupráci s manželem nebo se mu podřizuje. Nevnímá se jako samostatný jedinec, ale jako součást manželského páru.

I přestože je Žofie oficiálně z ČR, jako Češka se necítí. S českou identitou deklaruje jako s připsanou zvenčí, jelikož podle dokumentů Češkou je, ale identitu Češky jako takovou nepřijímá. Nevnímá sebe jako přijatou společností a celkově se necítí v ČR dobře. K českému prostoru by měla přináležet skrze českou rodinu, její babička však již zemřela. Dále by měla přináležet k českému prostoru skrz zaměstnání, to ji ale neuspokojuje, a tak i když by se u ní měla objevovat identita Česky, není tomu tak.

Naopak identita k Bulharsku je silná, ale ne přes současnou zkušenost, ale přes paměť. Vidí sebe samu jako Bulharku, která se míní vrátit do své země, ale to se nestalo a teď se

nachází v zemi, s kterou se neidentifikuje. V Žofiiině vyprávění dochází také k artikulování identity přítelkyně. Jezdí navštěvovat svou kamarádku z dětství i přesto, že obě žijí v jiné zemi. Žofie k ní stále cítí silnou vazbu a připomíná jí školní léta Bulharsku, když byla šťastná, ale nyní se cítí být v ČR cizí, neintegrována.

„Protože jsem sem nechodila do školy, nemám tady ty kamarádky, třeba který jsem měla ze školy... Jak se stýkám se Sárrou, když je v Německu. Chodíme si na návštěvu, protože jsem s ní vyrůstala. Tady je to takový, jak bych to řekla... Jako trošku cizí.“

Žofie stále není integrována a z její situace tak vychází najevo identita migranta. Pořád se cítí jako migrantka, jelikož její pohyb není ukončený.

„Jak se tady cítím... Tak se necítím úplně suprově, že jo, protože musíš chodit do práce, zase jsem začala chodit na noční, takže jaký pocit. Furt máš pocit, že furt musíš do práce, furt musíš něco dělat, nakupovat... Jaký je to pocit, já nevím, prostě... Takovej všelijak. Ale neřekla bych, že je to suprověj pocit, že jsem tady nebo takhle. Možná že kdybych zůstala v Bulharsku, možná bych se měla i líp než teďkon co jsem tady, já nevím, to nemůžu říkat. To bylo jenom ten okamžik a to... A když si sem přišel, tak si tady zůstal, no.“

Objevuje se u ní také identita cizinky. Neidentifikuje se s českým prostorem ani skrz zaměstnání, jelikož má pocit, že ji zaměstnání odmítá, neuspokojuje ji. Oficiálně Češkou je, ale s Čechy se neidentifikuje, ba naopak se cítí v jejich společnosti, že je brána jako cizinka a v návaznosti na to, tak vnímá i sama sebe.

„A s Čechy se tak nějak moc nestýkáme. Oni jsou trochu jiný, ono pro nich stejně, i kdybych byla Češka, stejně bych pro ně byla cizinka prostě. Podle toho jak mluvíš a to... A oni nejsou tak otevření jako třeba my, nebo to...“

Žofie se zřiká se identity pracovnice, protože se v práci cítí být nespokojená, neidentifikuje se s ní. Práce je pro Žofii důležitá zejména proto, že ji pomáhá uživit rodinu, ale nepřináší ji pocit úspěchu či uspokojení.

„Když to shrnu, někdy se cítím mizerně, ale to z toho důvodu, že dělám tu těžkou práci a jsem hodně unavená. Jinak jako celkem život tady, se mi zdá normální prostě, když si můžu dovolit jít dvakrát za rok k moři v létě, můžu si koupit co si zachci. Takže jako, peníze nám stačí, takže nemůžu si stěžovat, bych to tak řekla. Dokud máš práce, tak je život tady normální. Nezáleží, jestli je těžká nebo to... Ale jde to.“

3.3.2 Identita Borise

Borisovo vyprávění je dialogem mezi jeho odpovědností vůči rodině a láskou k tomu, kým je. Jedna rovina pro něj představuje být otcem a manželem a druhá být uznávaný a přijímaný, čerpající úctu z Bulharska.

Boris v rámci své migrační narace výrazně konstruuje identitu Bulhara. Ke své zemi původu se v průběhu vyprávění mnohokrát vrací, a i když poukazuje na místní nestabilní ekonomickou situaci po pádu komunismu, vztahuje v pozitivním slova smyslu k této zemi své vzpomínky, přátele, rodinu, životní styl a školu. Skutečnost, že se tolik vztahuje k Bulharsku, může být podmíněna i tím, že se v ČR cítí nevídaným.

„Jako by nám těžký, v Bulharsku jsme byli zvyklí, já nevím, že skoro každý den jsme byli venku, na kávu, tam byli kavárny prostě, restaurace a když jsme přijeli sem tak tam nebylo nic. Jenom hospoda Skleník, byla tam ještě nějaká hospoda... My jsme na to nebyli zvyklí, že jo, tady nebyly žádné kavárny, nic, žádná diskotéka.“

Stejně jako Žofie se cítí v ČR víceméně cizí a nevídaný, na čemž pokládá svůj odstup od Čechů, které nechce obtěžovat. Není integrovaný a i přes všechna léta se tu stejně necítí ve své kůži, což vypovídá o jeho identitě migranta, který stále není integrovaný a identitě cizince, který má pocit, že není doma.

„Dá se říct, že obecně více vyhledávám kontakt cizinců, než ty Čechy. Prostě ani já nechci obtěžovat prostě ty lidi, nevím proč, nevím... Nemůžu... Nemůžu říct, že by nechtěli, ale spíš my jako nechceme, no. Třeba kdybych něco potřeboval, tak známý pomůžou, ale necítím hlubší vztah nebo tak. Tak my jsme se učili v Bulharsku, že jo, tam máme ty kamarády z dětství, že jo, to je něco jiného než přijdeš někde a...“

Boris se ve vyprávění často vztahuje k rodině. Identitu rodinného příslušníka vyjadřuje svou zodpovědností vůči své nukleární rodině. Hovoří též o bulharské rodině, avšak vztah k rodině manželky není prakticky žádný. Neříká, že by byl součástí české rodiny. S Žofií má společnou identitu vztahující se k manželskému svazku. Také často mluví v množném čísle, jelikož se nerozhodoval vždy pouze sám, ale je součástí manželství, které je pro něj podstatné a to nejen z osobního hlediska, ale i z migračního. O tom vypovídá i samotný začátek jeho narace, kdy jako počátek migračního příběhu vytyčil svatbu. Od té doby už vše nezáviselo pouze na něm. Identitu rodiče v Borisově migračním příběhu vychází najevo například v momentu, kdy své syna staví jako důležitý motiv konečného výběru země migrace.

„No určitě nám to zjednodušilo. Já jsem chtěl jako do Německa, ale mamka řekla jako že ne, ona chtěla aby Dominik přišel s náma, že jo. Já jsem ho zase nechtěl tahat do Německa, protože jsem nevěděl jak to tam bude že jo. A tady jsme měli jakoby kde bydlet, že jo, mamka by začala práci, a takhle kdybysme jeli do Německa a já nevím jestli Dominik třeba, by nám nepřekážel nebo...“

Jeho vztahování se k bulharské rodině se projevuje během vzpomínání na jejich první návštěvu Bulharska po migraci do ČR, kdy vypráví, jak všem přinesli dárky. Dále se zmiňuje o dalších dovolených, které v Bulharsku strávili, čímž si udržoval s rodinou kontakt. Návštěvy probíhali i opačně a sami je jejich příbuzní jezdili do ČR.

„Jeli jsme autobusem na návštěvu, dárky jsme kupovali všem, babičkám, prababičkám, tetám...“

Důležitou identitou v rámci migračního příběhu Borise je identita pracovníka, jelikož to byla práce, kvůli které se hlavně přestěhovali a hraje tak důležitou součást jeho postmigračního příběhu. Situuje se i do identity kolegy, který trávil se svými spolupracovníky čas a chodili například do obchodu, výjimečně do restaurací a také spolu jeli na výlet na Slapy, kde se sblížil s jinými kolegy, kteří ovšem byli taky cizinci.

„S lidmi jsme se bavili jako v práci, že jo. Jenom kolegy jako, kamarádi takhle nějak... No ven jsme chodili spolu do obchodů, ale do restaurace jenom když jsme něco slavili, že jo. Poprvé jsme byli, já nevím, od závodu, nebo na Slapy jsme byli.. na rekreaci týden... Spolana tak měla jako nějaký, chatky tam byly... Takže jsme se skamarádili spíš s Vietnamci, s Adamem vlastně že jo a byl ještě jeden, co byli kamarádi, Chris, ten utekl do Německa pak.“

3.3.4 Identita Stely

Stela se v migračním příběhu identifikuje s rodinou, má odpovědnost za ní. Cítí především loajalitu vůči synovi, protože ho musí zajistit, ale protože syn je mimo její migraci, tak v příběhu nevystupuje. Migrace je pro ni pohyb vázaný na ČR. O synu se zmiňuje pouze krátce a na začátku vyprávění s cílem přiblížit motivaci k migraci, avšak právě proto, že migrovala, aby ho mohla zaopatřit, projevuje tím identitu matky. V samotném příběhu více o své rodině v Bulharsku nemluví a svůj migrační příběh situuje hlavně na území ČR, kde svého syna neměla, a tudíž z pohledu na její migrační příběh dále nehrál velkou roli.

„A když seženeš něco, tak to není hm.. no nestačí ti to na živobytí. O syna se starala maminka a my s manžela jsem posílali peníze na živobytí.“

Právě proto, že pro Stelu je nejdůležitější v migračním příběhu zajistit jejího syna, se v jejím příběhu objevuje také identita pracovnice. Práce pro ni představuje hlavní smysl migrace. Tvoří stěžejní téma celého vyprávění. V práci se cítí spokojená, přináší ji určité satisfakce.

„A tak časem jsem měla možnost požádat o, když bylo výběrový řízení, tak jsem požádala, aby jsem se dostala na vyšší pozici. To se mi taky podařilo za ty roky. Byla jsem oceněna, dali mi možnost, aby jsem taky šla výš. takže teď tam dělám jako kvalitář. a jsem spokojená s práce. Protože samozřejmě i plat je vyšší, že jo. Pak... Máš více možnosti, neděláš jenom jednu práci, prostě jako třeba chvíli školiš, chvíli jsi na kvalitě, prostě... taková změna na tom stejným pracoviště.“

Skrz pracovní povýšení a úspěch, kterého dosáhla, má pocit větší sounáležitosti s ČR a přijetí skrz její strukturální integraci. Díky svému úspěchu v práci a zajištěnému bydlení se tu cítí spokojená a více jako doma, v porovnání s Žofíí a Borisem a v jejich očích se tak již nevidí jako migrant.

„Nám se tu v Čechách líbí, jsme tu spokojeni. Za tu dobu jsme vyměnili 3 pronájmy a teď v tom posledním jsme už přes 10 let.“

O pocitu cizosti se podobně jako Žofie také zmiňuje, ale na rozdíl od ní říká, že se cítí jako cizinka při návštěvě Bulharska. Tento postoj upevňuje svým vymezením vůči Bulharsku, které se v jejich očích změnilo, ale ne tak, jak si představovala.

„Za ty roky jsme si mysleli, že se v Bulharsku situace zlepší, že se můžeme vždycky vrátit. Ale teď tam taková změna není. My když jdeme na dovolenou, tak je to lepší, ale prostě se necítím jako doma. Tam jsme jako cizinci, tam jako všude všechno se mění, nové baráky, prostě... Už ty lidi taky se změnilo povahou, jsou víc závistiví, nejsou tak komunikativní jako dříve... Prostě jako všude všechno se mění.“

Vztah k Bulharsku však Stela pořád má. Ukazuje se to na jejím přátelstvím s bulharskými rodinami. Je součástí etnické diaspory, které vznikly v rámci migračních sítí.

„Časem jsme se seznámili s bulharskými rodiny, který nám moc pomohly, jak finančně tak s hledáním práce. Trávili jsme spolu volný čas.“

3.3.5 Identita Davida

Davidovou stěžejní identitou, která se v jeho migračním vyprávění nachází, je identita podnikatele. Vnímá se jako schopný člověk, který vše zvládá a nepotřebuje ničí pomoc. Vyznívá jako cílevědomá osoba, která svého cíle chce dosáhnout za každou cenu. Migraci chápe jako výzvu, kterou musí zvládnout. Identitu podnikatele konstruuje na pracovní zkušenosti, úspěchu a schopnostech. David, díky tomu, co již dokázal, se nadále nepovažuje za migranta. Konec jeho migračního příběhu nastává v momentu, kdy v práci uspěl, což byl pro něj cíl. Momentem integrace, která proběhla skrz pracovní trh, už není migrantem. K tomu, aby se cítil být součástí společnosti v ČR nepotřebuje přímo české přátele, jelikož svůj sociální úspěch vyjednává též přes trh práce.

„Takže to bylo hodně těžký naučit se tu češtinu, ale já jsem se dostal pak jakoby do kanceláře, kde jsem už jakoby se učil dobře česky a už jsem začal dělat kancelářkou práci.“

Sděluje, že díky migraci si uvědomil, kam vlastně patří, čímž projevuje svoji identitu Bulhara. Právě v konfrontaci s občany jiné země se mu upevnilo pojetí „my“ jako bulharský národ. Svou identitu Bulhara stvrzuje odmítnutím přijetí českého občanství, i když už to pro něj z administrativního hlediska není tak obtížné jako před vstupem Bulharska do Evropské Unie.

„Pak šlo Bulharsko do EU a zrušilo se to a už si o občanství můžu požádat bez velkých problémů, ale už ho nepotřebuji v podstatě a ani nechci.“

Jeho identitu Bulhara dále stvrzuje jeho pokračující zájem o dění v jeho původní zemi. Uvědomuje si, že lidi, mezi které se sám řadí, kteří migrovali z Bulharska, tam chybí, jelikož mohli zemi pozvednout a nebyla v takovém stavu, jako je teď. Na rozdíl od ostatních toto uvědomění explicitně přiznává a dokáže uznat, že se svým aktem přičinil o úpadek Bulharska. U ostatních narátorů se objevují spíše zmínky o nezlepšení situace v Bulharsku, kde je stále málo práce, peněz a mladých lidí, kteří odjíždí pryč, ale sami nehovoří o tom, že by na tom též měli nějakým způsobem vinu.

„Mám takový pocit že čím delší dobu je člověk v zahraničí, tím více si uvědomuje, že on patří vlastně někde jinde, nepatří tam, kde teď je, protože i když se tady asimiluje ten člověk, jeho dětství, jeho vzpomínky, tak to všechno je někde jinde. Tak... Za druhý jako nedá se říct jako že jsme tím, že jsme přišli do zahraničí udělali lépe. Nedá se to tak říct. Takhle utekli hodně lidí, kteří v Bulharsku chybějí a mohli to Bulharsko pozvednout...“

David má identitu transnacionálního migranta. Má odpovědnost vůči Bulharsku, je zainteresovaný v tamním dění, zároveň se cítí být zapojen do dění v cílové zemi a to zejména skrz trh práce. Za to rodina v migračním příběhu Davida nemá velké postavení. Zmiňuje ji pouze v rámci výběru destinace, ale jeho migrace nebyla obětí pro druhou generaci či aktem, kterým by se snažil uchránit rodinu před chudobou. Identita rodinného příslušníka tudíž z jeho vyprávění nevyplývá. Jeho identita je rozkročena mezi to, že je podnikatel a zároveň Bulhar v Čechách, který se zde uplatil, ale zároveň má vztah k Bulharsku.

ZÁVĚR

Migrační příběhy nahlížím ze tří rovin, a to z roviny situování narátora do situace migrace (leitmotiv migračního příběhu), z roviny týkající se konstrukce migračního příběhu (kategorie skrze něž konstruuje příběh), a z roviny identit migranta.

Čtyři migrační příběhy ukázaly čtyři odlišné leitmotivy, které z narativů vyplývají. Žofie přinesla své rodině obět' v podobě migrace do cizí země, kde se ani po letech necítí být přijímaná společností. Migrace ji nepřináší satisfakce a stále se cítí být v ČR cizinkou. Boris i přes odlišný životní styl, než který měl v Bulharsku, si na život v ČR zvykl a svojí životní situaci přijímá takovou, jaká je. Stela se také migrací obětovala pro svou rodinu, avšak na rozdíl od Žofie ji přináší uspokojení. V migraci našla smysl života. Pro Davida představuje migrace velkolepý projekt, možnost osobního vývoje a naplnění svého potenciálu.

Ačkoliv migrační příběhy narátorů vyznívají odlišně, kategorie, skrze které konstruují naraci, tedy kategorie které jsou součástí migračního diskursu, se shodují. Z migračního příběhu se dozvídáme, že migrace charakterizují narátoři jako naprosto nestandardní situaci v životě, která je neočekávatelná. Tento postoj konvenuje s pojetím migrace jako situace, která vybočuje z normality (srov. Wimmer a Glick Schiller, 2009). Je vynucená nějakými okolnostmi, protože existuje problém, který je nutno řešit (Henig, 2007). Dané okolnosti jsou dány povahou státu, ve kterém migrant žije a do jakého státu směřuje a volí takový stát, který je proto vhodný (srov. Drbohlav a Uherek, 2007). Dále se z vyprávění narátorů vychází najevo, že migrace je pohyb spojený s legislativními obstrukcemi, které jsou dány imigrační politikou státu (srov. Barša a Baršová, 2005). Nejvíce o legislativních překážkách mluví Stela a David. Žofie díky českému občanství měla vyřizování dokumentů týkající se pobytu a aktivity na pracovním trhu zjednodušené. Co se týká legislativních překážek, díky své ženě byl na tom Boris také podstatně lépe než Stela a David. Migrace je také vytváření migračních sítí (srov. Drbohlav a Uherek, 2007). To znamená opuštění nějakých lidí a zahrnování jiných. Proces migrace je spojen se začleňováním do cílové země a vykořeňováním se ze země původu (srov. Rakoczyová a Trbola, 2009). To je znatelné zejména u Stely a Davida. Někdo o procesu migrace takto uvažuje méně, někdo více. Narátoři skrz příběhy říkají, že migrace je udržování vztahů k zemi původu, které ale postupně ochabují. V tomto směru tedy koncept transnacionální migrace není pro konstrukci migračního příběhu narátorů stěžejní (srov. Szaló, 2008). Někteří narátoři také říkají, že migrace je také zodpovědnost vůči druhé generaci (srov. Suralová, 2014). Mluví tak Žofie, Boris a také Stela. Migrace pro ně

znamenal zaopatření jejich dětí. Je to jakási investice do druhé generace v tom smyslu, že ji musí migrant zajistit v danou chvíli, musí ji připravit lepší budoucnost nebo nějakým způsobem nutí migranta jednat a ovlivňuje jeho pohyb.

I přestože se narátoři shodují v řadě ohledů na to, co je migrace, tak k migraci jako takové se jinak vztahují i skrze identity, které různě zvyznamňují. V příbězích se sice objevují v podstatě stejné či podobné identity, které jsou samozřejmě vázané na to, že narátoři stejně rozumí migraci jako sociálnímu jevu, migrace je pro ně situace, která má nějaký sdílený diskurs. Bez ohledu na to, že se u nich objevuje společný migrační diskurs, nacházejí se v migraci odlišným způsobem, což se promítá do artikulace pocitů přináležení, tedy do identity migranta, respektive cizince.

Identita migranta je v případě mých narátorů propojuje s identitou čerpající z příbuzenských vztahů, s identitou čerpající ze vztahu k práci a s identitou čerpající ze vztahu k českému a bulharskému prostoru. Všichni konstruují svoji pozici v migraci skrze tyto identity, ale vztahy těchto identit se v příbězích ukazují jako odlišné. Zajímavé je, že žádný z narátorů neartikuluje genderovou identitu. Neříkají, že něco udělali nebo že se něco stalo, protože jsou ženami či muži. Migranti nejsou genderově determinováni. Identitu migranta nekonstruují ve vztahu ke genderu.

Identitní pozice jsou jinak konstruované. Klíčová ve vztahu jednotlivých rovin identit se zdá být otázka pocitu přijetí ze strany české společnosti a to zásadně skrze úspěch zaměstnání, což souvisí s tím, že v podstatě všichni migranti deklarovali svou migraci jako ekonomickou. Jeví se, že v tomto případě je důležitější být v cílové zemi úspěšný, identifikují se v migraci skrz úspěch, který je odvozený od motivu migrace. Přišli jako pracovníci a tudíž uspěli. K této identifikaci dochází u Davida a Stely, kteří se do české společnosti integrovali skrz pracovní trh a nedeklarují tak nadále identitu migranta. Naopak Žofie a Boris, kteří nenachází uspokojení ve svém zaměstnání, vnímají migraci jako ještě neukončenou. Cítí se stále v pohybu, jelikož neuspěli, a tudíž se necítí být integrováni, protože nezískali uznání od společnosti cílové země. S tím souvisí další zajímavý poznatek je, že ačkoliv Žofie neměla problémy s legislativou, protože po matce byla česká občanka, cítí se nadále jak cizinec. Tedy integrace na úrovni legislativy nedeterminovala její pocit přináležení do té míry, že by svoji pozici interpretovala jako pozici nespokojeného Čecha, ale sama sebe vidí stále jako cizince. Tento status může tak být způsobem, jak se vyrovnat s rozporem mezi očekáváními a realitou vlastního života. Naopak Stela a David toto necítí, a proto mají pocit přináležení k ČR

a za cizince se již nepovažují. Tento náleží do jisté míry protiřečí úvahám, které se objevují v migračních studiích, jež tvrdí, že otevřená imigrační legislativa zásadně přispívá k integraci migrantů do společnosti (srov. Uhde, 2013).

LITERATURA

- BARŠOVÁ, Andrea a BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát: Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005.
- BERGER, Peter L. a LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001.
- BRUBAKER, Rogers a COOPER, Frederick. Beyond 'Identity'. *Theory and Society* [online], 2000, roč. 29, č. 1, s. 1-47. [cit. 2018-5-4]. Dostupné z: <https://works.bepress.com/wrb/2/>
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 1993.
- DRBOHLAV, Dušan a UHEREK, Zdeněk. Reflexe migračních teorií. *Geografie* [online] 2007, roč. 112, č. 2, s. 125-141. [cit. 2018-5-4]. Dostupné z: <https://web.natur.cuni.cz/ksgrrsek/illegal/clanky/Uherek-Teorie.pdf>
- ERIKSEN, Thomas H. *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007.
- GEORGIEVA, Rumyana. *Bulhaři v Čechách: kulturní charakteristiky imigrační proces a společenská integrace v současné době*. Praha: FHS UK, 2011.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.
- HENIG, David. Migrace. *AntropoWEB* [online], 2007, roč. 3, č. 2-3, s. 35-41. [cit. 2018-5-4]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/migrace>
- HORVÁTHOVÁ, Jana. *Interkulturní vzdělávání: příručka nejen pro středoškolské pedagogy: projekt Varianty*. Edited by Veronika Kamenická - Jan Buryánek. Praha: Člověk v tísni, společnost při ČT, o.p.s., [online], 2002. [cit. 2018-5-4]. Dostupné z: <https://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/b01obecnatemata/05.pdf>
- JANKŮ, Kateřina. Moderní migrace. Stěhování se zvláštním významem. *Sociální Studia* [online], 2006, roč. 3, č. 1, s. 13-27. [cit. 2018-5-4]. Dostupné z:

https://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fcef50bfa263ef/KJanku_Modernim_igracestehovanisezvlastnimvyznamem.pdf

JENKINS, Richard. *Rethinking Ethnicity: Arguments and Exploration*. London: SAGE Publications [online], 2008. [cit. 2018-5-4]. Dostupné z: [http://www.ufg.uni-kiel.de/dateien/dateien_studium/Archiv/2015_HS_Furholt/Literatur/%5BRichard_Jenkins%5D_Rethinking_ethnicity,_2nd_Editio\(BookZZ.org\).pdf](http://www.ufg.uni-kiel.de/dateien/dateien_studium/Archiv/2015_HS_Furholt/Literatur/%5BRichard_Jenkins%5D_Rethinking_ethnicity,_2nd_Editio(BookZZ.org).pdf)

KASSIN, Saul. *Psychologie*. Brno: Computer Press, a.s., 2007.

KLVAČOVÁ, Petra. *Biografie a identity cizinců usilujících o integraci do české společnosti: od "samozřejmé nerovnosti" k "nesamozřejmé rovnosti"*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2012.

KUŠNIRÁKOVÁ, Tereza. *Vietnamci v Česku a ve světě: migrační a adaptační tendence*. Diplomová práce, Praha: Přírodovědecká fakulta UK [online], 2013. [cit. 2018-5-4]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/137947/>

LIEBLICH, Amia, TUVAL-MASCHIACH, Rivka a ZILBER, Tamar. *Narrative research: reading, analysis and interpretation*. Thousand Oaks: SAGE, 1998.

LUKÁŠOVÁ, Eva. Kdo do Barmy nepatří? Skupinová identifikace členů občanské společnosti v Barmě. *AntropoWEB* [online], 2017, roč. 13, č. 1-2, s. 13-20. [cit. 2018-5-4]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/webzin/index.php/webzin/article/viewFile/242/259//>

MILLER, Robert. *Researching Life Stories and Family Histories*. London: SAGE Publications, 2000.

PALEČEK, Martin. Identita - podivný pojem. *AntropoWeb* [online], 2008, roč. 4, č. 1, s. 62-71. [cit. 2018-5-4]. Dostupné z: http://www.antropoweb.cz/media/webzin/webzin_1_2008/06_palecek.pdf

PATTON, Michael Q. *Qualitative evaluation and research methods*. California: SAGE Publications [online], 1990. [cit. 2018-5-4]. Dostupné z: <http://legacy.oise.utoronto.ca/research/field-centres/ross/ctl1014/Patton1990.pdf>

RÁKOCZYOVÁ, Miroslava a TRBOLA, R. *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009.

- SOURALOVÁ, Adéla. Vzdělané dítě jako úspěšné naplnění migračního a rodičovského projektu? Vietnamské matky, jejich děti a vzdělanostní aspirace. *Sociální studia* [online], 2014, roč. 11, č. 2, s. 75-97. [cit. 2018-5-4]. Dostupné z: https://journals.muni.cz/socialni_studia/article/view/6025
- STRAUSS, Anselm. Identity, Biography, History, and Symbolic Representations. *Social Psychology Quarterly* [online]. 1995, roč. 58, č. 1, s. 4-12. [cit. 2018-5-4]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2787139>
- SVOBODA, Michal. Biografická metoda v antropologii. *AntropoWeb* [online], 2007, roč. 3, č. 2-13, s. 1-11. [cit. 2018-5-4]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/biograficka-metoda-v-antropologii>
- SZALÓ, Csaba. Transnacionální migrace: *Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.
- TOBLER, Waldo. Migration: Ravenstein, Thorntwaite, and beyond. *Urban Geography* [online], 1995, roč. 16, č. 4, s. 327-343. [cit. 2018-5-4]. Dostupné z: http://www.geog.ucsb.edu/~tobler/publications/pdf_docs/Migration-Ravenstein-Thornthwaite-and-beyond.pdf
- TOLLAROVÁ, Blanka. Integrace cizinců v Česku: pluralita, nebo asimilace?. *Biograf* [online], 2006, č. 39, odst. 107. [cit. 2018-5-4]. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v3902>
- TOLLAROVÁ, Blanka a KLVAČOVÁ, Petra. Strategie zvládání nerovností imigrantů žijících v České republice. In Jadwiga Šanderová, Olga Šmídová a kolektiv. *Sociální konstrukce nerovností pod kvalitativní lupou*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 108-159.
- UHDE, Zuzana. Biografie migrantek jako žitá kritika zneuznání. *Biograf* [online], 2013, č. 58, odst. 31. [cit. 2018-5-4]. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=5802>
- WIMMER, Andreas a GLICK SCHILLER, Nina. Metodologický nacionalismus a pohled za jeho hranice: Budování národního státu, migrace a společenské vědy. *Sociální studia* [online], 2009, roč. 6, č. 1, s. 11-47. [cit. 2018-5-4]. Dostupné z: <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/090723122814.pdf>